

Cestovní ruch a kulturní dědictví

TRASY INDUSTRIÁLNÍHO DĚDICTVÍ

Úkol B.2.1/CR

Cestovní ruch a kulturní dědictví

TRASY INDUSTRIÁLNÍHO DĚDICTVÍ

Řešitelé:

Ing. arch. Marie Tomíšková

Ing. arch. Hana Šimková

Kooperace:

Ing. arch. Eva Dvořáková

Fotodokumentace:

Ing. arch. Eva Dvořáková

Ing. arch. Pavel Tomíšek

Garant MMR:

Ing. Magdalena Šourková

Obsah

Úvod

Část „A“

Sklářství a výroba porcelánu

- Text
- Grafická příloha

Část „B“

Textilní výroba

- Text
- Grafická příloha

Část „C“

Baťovy závody a doprovodná výstavba

- Grafická příloha

ÚVOD

Struktura základních industriálních tras ČR, propojujících v souladu s evropským projektem European Route of Industrial Heritage (ERIH) významné památky průmyslového dědictví z oborů Hornictví, Hutnictví, Vodárenství a specifického, turisticky atraktivního odvětví potravinářského průmyslu - Pivovarnictví, byla navržena v loňském výstupu úkolu. Cestovní ruch a kulturní dědictví. Kotevní body tras a lokality navrhované jako klíčové vycházely z výběru technických památek pro cestovní ruch, který byl zpracován v rámci úkolu Cestovní ruch a kulturní dědictví v roce 2007.

V letošním roce byly navrženy další trasy zaměřené na významná a z hlediska cestovního ruchu atraktivní odvětví - **Sklárny a porcelánky, Textilní továrny** a na specifický komplex výroby, bydlení a vybavenosti, související s kožedělným průmyslem - **Baťovy závody a doprovodná výstavba**.

Pro trasu Sklářství a výroby porcelánu byla pro funkci kotevního bodu navržena sklářská huť František, která v souvislosti s komplexem sklárny Kavalier, sklářskou osadou Na Káčku a dalšími cennými kulturními památkami a infrastrukturou pro cestovní ruch ve městě Sázava má všechny předpoklady splnit náročná kritéria projektu ERIH.

Trasa Textilní výroby vychází z kotevního bodu - přádelny K. Bienerta v obci Bílý Potok. Odborné a turisticky atraktivní prostředí průmyslového objektu je doplněno krásným prostředím Jizerských hor a k tomu náležející infrastruktury pro cestovní ruch.

Krajské město Zlín, kde Baťovy závody vznikly a kde bylo jejich celostátní centrum, byl jako zajímavá lokalita do systému evropských tras ERIH zahrnut již při vzniku projektu. Pro trasu zaměřenou na Baťovy závody a navazující výstavbu je ideálním kotevním bodem.

Odborně vybrané lokality jsou v řešení úkolu přehledně sestaveny do tabulek dle oborů a pak dále dle krajů a obcí. Barevně jsou odlišeny objekty a areály, které jsou sice významným dokladem vývoje příslušného průmyslového odvětví, ale bývají obvykle atraktivní převážně pro zájemce o industriální architekturu. Tyto objekty zpravidla nejsou přístupné, ale lze je považovat za potenciál pro další rozvoj cestovního ruchu zaměřeného na industriální dědictví. Tabulky jsou součástí kartogramů, ze kterých je patrna specifikace a lokalizace vybraných objektů a areálů.

Všechny uvedené objekty jsou popsány v textu, u kotevních bodů jsou uvedeny i další památky v okolí a popsány úroveň infrastruktury pro cestovní ruch. Příslušná fotodokumentace navazuje na texty. Grafická příloha obsahuje kartogramy s lokalizací a přehledným členěním vybraných míst.

Část „A“

SKLÁŘSTVÍ A VÝROBA PORCELÁNU

OBSAH ČÁSTI "A"

Úvod

Textová část:

Kotevní bod trasy

- Sázava, Sklářny Kavalier - huť František, kraj Středočeský

Klíčové a doplňkové lokality trasy

- Sklářství

- **STŘEDOČESKÝ KRAJ**

- klíčové lokality trasy**

- Nižbor, sklárna Rückl

- doplňkové lokality trasy**

- Broumy, Schürerovská sklárna
 - Otovice, sklárna Dubodol - J. Fischer
 - Poděbrady, Sklárna Bohemia Crystalex

- **PRAHA**

- klíčové lokality trasy**

- Praha, Uměleckoprůmyslové muzeum

- **KRAJ VYSOČINA**

- klíčové lokality trasy**

- Tasice-Bělá, huť Jakub
 - Havlíčkův Brod, Muzeum Vysočiny

- doplňkové lokality trasy**

- Jihlava, huť Antonínův Důl

- **PLZEŇSKÝ KRAJ**

- klíčové lokality trasy**

- Kašperské Hory, Muzeum Šumavy
 - Srní, dvorec Antýgl

- doplňkové lokality trasy**

- Lídlovy Dvory-Kašperské Hory, sklárna Klášterský mlýn
 - Plachtín-Nečtiny, Josefinina huť

○ **ÚSTECKÝ KRAJ**

doplňkové lokality trasy

- Chudeřice -Bílina, sklárna a věžový vodojem
- Chřibská, sklárna Chřibská
- Řetenice-Teplice, Mariina huť
- Pozorka-Dubí, sklárna Lesní Brána
- Bystřice-Dubí, Rudolfova huť
- Duchcov, huť Lukeš a spol. (Vitrablok)
- Kryry, AGC Flat Glass Czech, a.s.

○ **JIHOČESKÝ KRAJ**

doplňkové lokality trasy

- Lenora, sklárna Eleonora

○ **LIBERECKÝ KRAJ**

klíčové lokality trasy

- Polevsko, huť Klára
- Turnov, kompoziční huť Pacltova
- Janov nad Nisou, sklárna Vitrum
- Jablonec nad Nisou, Scheiblerova huť
Muzeum skla a bižuterie
- Kokonín-Jablonec nad Nisou, mačkárna skla, muzeum Korálek
- Lučany nad Nisou, Perličkárna Ludwiga Breita
horní sklárna
- Jizerka-Kořenov, Riedelovy sklárny
- Kristiánov-Liberec, památník sklářství
- Nový Svět-Harrachov, sklárna Novosad
- Nový Bor, Sklářské muzeum
- Kamenický Šenov, sklárna Kittel
- Kamenický Šenov, Sklářské muzeum
- Skalice u České Lípy, sklárna Antonín Rückl a synové
- Pěnčín, sklářská huť

doplňkové lokality trasy

- Jablonec nad Nisou, továrna bižuterie Bratři Jägerové
- Josefův Důl, sklárna Josefa Riedela
- Dolní Maxov-Josefův Důl, sklárna Karla Riedela (Ornela)
- Desná, sklárna Josefa Riedela
- Kamenický Šenov, Elias Palme
- Okrouhlá, vzorkovna vitrají
- Velenice-Lindava, zrcadlárna
- Splzov-Železný Brod, Cristallum-Arnold Schoenbek a spol.
- Líšný, Liglass
- Sklenařice, sklárna (zbytky sklárny)

- **KARLOVARSKÝ KRAJ**
klíčové lokality trasy
 - Karlovy Vary, Sklářské muzeum Moser
- **KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ**
klíčové lokality trasy
 - Deštné, Muzeum turistiky, zimních sportů a řemesel
 - Deštné, Karolinina huť
- **ZLÍNSKÝ KRAJ**
klíčové lokality trasy
 - Karolínka, Karolina huť
 - Krásno nad Bečvou-Valašské Meziříčí, sklárny R. Reicha**doplňkové lokality trasy**
 - Květná-Strání, sklárny knížete Lichtnštejna
- **OLOMOUCKÝ KRAJ**
klíčové lokality trasy
 - Rapotín, sklárna**doplňkové lokality trasy**
 - Rejvíz-Zlaté Hory, sklářská huť

- **Výroba porcelánu**

- **ÚSTECKÝ KRAJ**
klíčové lokality trasy
 - Duchcov, Royal Dux Bohemia
 - Klášterec n. Ohří, Muzeum porcelánu na zámku
 - Teplice, Regionální muzeum na zámku
 - Dubí, Český porcelán

Grafická část:

Mapa č. 1

Úvod

Přírodní sklo sopečného původu obsidián znali již staří Aztékové. Počátky výroby skla se kladou do starověkého Egypta. Na našem území výrobu skla zavedli Keltové, ale první větší sklářské hutě se objevili až v 10. století s příchodem benediktinů. Nejprve se hutě sestávající ze dvou až čtyřech tavicích pecí stěhovaly, posléze se sklářská výroba soustřeďovala do oblastí s dobrou zásobou dřeva a surovin na výrobu skla písků. Bohatá historie českého sklářství provozovaného zejména v podhorských oblastech Jizerských hor, Orlických hor či Šumavy (surovinová základna – křemičité písky) vrcholila ve středověku. České výrobky ovlivněné benátskou školou s řemeslnou výrobou založenou na progresivních metodách tehdy poprvé získaly převahu nad Středomořským dovozem. V té době pracovalo v Čechách na 90 sklářských hutí a o něco méně (18) na Moravě a ve Slezsku. O tom, jak byla výroba skla důležitá, svědčí také pojednání o jeho výrobě dvou významných učenců G. Agricoly a J. Mathesia (1555 a 1562).

Mezi nejznámější sklářské rodiny se zařadili Schürerové v Podkrušnohoří nebo Fridrichové, kteří z popudu Rudolfa II. založili sklárnu v Praze Bubenči. Na rudolfinském dvoře začal K Lehmann první pokusy s řezbou a broušením českého křišťálu. V polovině 17. století díky zlepšování technologií se dařilo vyrábět barevné sklo. Také tabulové sklo a zejména zrcadla, se stala výnosným artiklem, které nejvíce proslavil hrabě Kinský na sloupském panství. Na úspěšnou výrobu čirého skla navázala výroba optických skel a největší proslulost si získala výroba lustrových ověsků v Turnově a od roku 1724 rovněž v Kamenickém Šenově.

Již v počátcích industriální revoluce se ukázalo, že některé odlehlé hutě nemohou konkurovat. Výroba se modernizovala a vznikly tak Harrachovské sklárny a sklárny rodiny Riedlů v Jizerských Horách včetně výroby bižuterie v Jablonci nad Nisou. Do této doby vznikají i první pokusy topení kamenným uhlím, které však v prvopočátcích nebylo do pecí vhodné, teprve později bylo užito k vytápění generátorového plynu na bázi černého uhlí.

Nastupující 19. století sebou přineslo i novou vlnu podnikatelů, kteří si nejprve stávající hutě pronajímali, mnohdy i velmi nevýhodně. Později zakládali vlastní sklárny a kompoziční hutě, které vyráběly tyčové sklo vhodné pro bižuterní výrobu. Vedle věhlasu českého uměleckého skla, se mezi světovou špičku zařadilo i sklo laboratorní vyráběné ve sklárnách v Sázavě založenými Františkem Kavalierem, který na Světové výstavě v Londýně získal zlatou medaili. Sklo se uplatňovalo v mnoha dalších výrobních odvětvích a tak se i jeho výroba mechanizovala, zejména u lisovaného a válcovaného skla a také u výroby láhví.

Přestože v současné době je sklářská výroba v útlumu, daří se některým sklárnám udržet výrobu díky soudobému designu a tradičnímu laboratornímu sklu. Na našem území se vedle archeologických pozůstatků zachovala řada původních hutí z nástupu průmyslové revoluce, bižuterní průmysl i ukázková malovýroba skleněných korálků.

Na konci 18. století se v severozápadních Čechách uskutečnilo několik pokusů s výrobou porcelánu, protože bylo známo, že se zde nalézají ložiska kvalitního kaolínu. Nejstarším podnikem na našem území bylo založení malé manufaktury v obci Háje u Horního Slavkova v roce 1789. Její snahy však byly málo úspěšné, úroveň prvních porcelánových výrobků byla zřejmě nízká. Společnost se rozpadla a výroba zde po čtyřech letech zanikla.

První naší úspěšnou továrnou na výrobu porcelánu, která vznikla v roce 1792, a které se podařilo udržet výrobu dodnes, se stal podnik v Horním Slavkově. Zakladatelé se neúspěšně snažili již v roce 1793 získat privilegium na výrobu porcelánu. První výrobky nově vzniklých provozů byly málo kvalitní, rovněž dekorace byly jen velmi jednoduché. Rozkvět výroby kvalitního porcelánu a vysoká výtvarná úroveň výrobků se projevovaly až od 20. let 19. století.

KOTEVNÍ BOD TRASY SKLÁŘSTVÍ A PORCELÁNU

Sklářská huť František

Sázava

SÁZAVA, HUŤ FRANTIŠEK

Název:	SKLÁŘSKÁ HUŤ FRANTIŠEK
Lokalita:	Sázava , okres Benešov, kraj Středočeský
Památková ochrana:	Podán návrh na prohlášení
Letopočet vzniku:	1882
Stavebník, iniciátor:	Josef a Antonín Kavalírové

Pro sklářské řemeslo znamenalo nastupující 19. století novou vlnu podnikatelů, kteří si nejprve stávající hutě pronajímali a později zakládali vlastní sklárny. K těmto podnikatelům patřil i František Kavalír. S výrobou skla začal v roce 1830 nejprve ve velmi nevýhodně pronajaté huti v Ostředku. Po zakoupení mlýna Na Kácku v Sázavě zahájil výstavbu vlastní sklářské huti sv. Prokopa, která byla uvedena do provozu 5. června 1837. Nelehký život rodiny huťmistra a počátky historie sklářské výroby v Sázavě přibližuje vyprávění Antonie Kavalírové, manželky zakladatele huti, publikované v knize „Paměti babičky Kavalírové“.

Vedle tradičních sklářských výrobků prosperitu huti zajistila především výroba křivulí a baněk k chemickým účelům, která světové proslulosti dosáhla již po deseti letech provozu. Velmi kladně ohodnotil tento sortiment významný odborný časopis *Annale für Chemie und Pharmazie*. Další ocenění – zlatou medaili - získaly výrobky huti na Světové výstavě v Londýně v roce 1862. Důslednou realizací novinek v technologii výroby při použití objevů v oblasti chemie, zároveň se změnou jména na světově znějící *Kavalier*, se podařilo ve druhé polovině 19. století zajistit export do celého světa. Zásahu na dodnes nosném programu výroby specifického technického skla mají též nepochybně synové zakladatele Josef a Antonín. Druhá sklářská huť František s již moderní pecí vytápěnou generátorovým plynem byla postavena v roce 1882 v sousedství původní huti a původní sklářské osady Na Kácku.

Na samém počátku 20. století se firma se podílela na výstavbě posázavské trati a v roce 1902 postavila další huť Josef. První borokřemičité sklo pokusně tavené již v roce 1908 nastartovalo další rozvoj sklárny, která překonala obtíže obou světových válek a byla dále rozšiřována do mohutného sklářského komplexu až do 70. let 20. století.

Z původních tří hutí se do současnosti dochovaly pouze dvě – huť František a huť Josef, i když v nich byla sklářská výroba již před lety zastavena. Výhodná poloha huti František, situované mimo dnešní sklářský komplex, dává předpoklady k jejímu dalšímu využití. Absolvent oboru silikátů na VŠCHT v Praze, sklářský technolog a později starosta města Sázava v únoru 2006 nechal zřídit Nadaci Josefa Viewegha „Sklářská huť František“ s posláním zakoupit sklářskou huť František, provést její obnovu uvedením do původního stavu a následně zajistit provozování hutě jako kulturního a společenského centra. Na Ministerstvo kultury ČR byl podán návrh na prohlášení huti za kulturní památku. Nadace hodlá zde vytvořit Národního metodické centrum pro podporu využití potenciálu řemeslné sklářské výroby. Základem pro znovuoživení tradic sklářské výroby je zprovoznění dochované sklářské pece v huti František a ve spolupráci se sklářskými vysokými a středními

školami, muzei, sklářskými výtvarníky a České sklářské společnosti zajistit optimální využívání a prezentování původních sklářských technik v návaznosti na individuální uměleckou tvorbu. Nedílně spjata s historií hutě je přilehlá sklářská osada Na Kácku, kde probíhá první revitalizace.

Malebný urbanistický industriální celek s dominantní hutí se stane centrem, jehož atraktivitu zvýší zprovoznění huti a její budoucí poslání směřující k podpoře řemeslné sklářské výroby a umělecké unikátní tvorby i k propagaci regionu. To vše dává předpoklad k tomu, aby se stala huť kotevním bodem tematické trasy sklářství v ČR.

foto: www.fabriky.cz

KLÍČOVÉ A DOPLŇKOVÉ LOKALITY TRASY

- *SKLÁŘSTVÍ*

Klíčové lokality: popis v barvě černé

Doplňkové lokality: popis v barvě modré

foto: www.ruckl.cz

KRAJ STŘEDOČESKÝ

Název:	Sklárna Rückl
Lokalita:	Nižbor, okres Beroun
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1903
Stavebník, iniciátor:	Antonín Rückl

Sklářskou huť vybudoval Antonín Rückl, člen známé sklářské dynastie, na základě moderních technologií vytápění na bázi uhlí v roce 1903. Spojením rodinných podniků v Nižboru, ve Včelniče a ve Skalici v roce 1923 se původní výroba rozrostla na velmi široký sortiment zahrnující od českého křišťálu, olovnatého, dutého, rytého, čirého či barevného skla až po malování výrobků a sklárny se staly jedním z velkých dodavatelů užitkového a uměleckého skla se zaměřením nejen na tuzemské trhy, ale především na vývoz. Zejména úspěšná byla spolupráce s předními výtvarníky jak s prof. Drahoňovským tak Ludvíkou Smrčkovou. Závod situovaný při řece Berounce a při trati prošel mnohými přestavbami. Přípomínkou původní výstavby je dvojice cihelných komínů. Po roce 1945 přešla sklárna nejprve pod značku Český křišťál pak pod Sklářny Bohemia s hlavním zaměřením na luxusní olovnaté sklo a zásobovala další brusírny v Anníně a Vimperku. Od roku 1992 již pod původním názvem Rückl CRYSTAL vyrábí opět sklárna rozsáhlý sortiment olovnatého křišťálu zdobeného brusem. Sklárna nabízí prohlídku s ukázkou ruční výroby i návštěvu podnikové prodejny.

KRAJ STŘEDOČESKÝ

Název:	Schürerovská sklárna
Lokalita:	Broumy, okres Beroun
Památková ochrana:	Kulturní památka
Letopočet vzniku:	1599
Stavebník, iniciátor:	Kryštof Schürer

Sklárna byla postavena v roce 1599 sklářem Kryštofem Schürerem. Huť pracovala především pro potřeby císařského dvora a byla známa především výrobou technického skla pro alchymistické laboratoře císaře Rudolfa. V průběhu třicetileté války začala sklárna upadat, ale pracovala ještě asi 100 let od svého založení. V roce 1851 ji koupili Valdštejnové a přeměnili v poplužní dvůr. Po vzniku ČSR byl dvůr zahrnut do první pozemkové reformy a v roce 1923 rozparcelován v celé výměře. Až do dnešní doby se zachovalo hlavní stavení sklené hutě, kdysi obydlí broumského "glasmistra". V prostoru mezi obydlím a potokem i dnes je možné nalézt skleněnou strusku, kusy různě zbarveného skla a úlomky skleněných předmětů. Založení sklené huti v Broumech mělo nemalý vliv na hospodářský rozvoj Broum, této zapadlé a v lesích ztracené vsi. Se zakladatelem sem přišli i jiní osadníci, sklářští dělníci, vesměs německé národnosti.

Název:	Sklárny BohemiaCrystalexTrading
Lokalita:	Poděbrady, okres Nymburk
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1877
Stavebník, iniciátor:	Jan a Augustin Gerhardtové

V roce 1877 byla zahájena výroba skla v Poděbradech. Sklárnou vybudovali bratři Jan a Augustin Gerhardtové, kteří sem převedli výrobu ze starší sklárny v Pavlově u Světlé nad Sázavou. Nedostatek potřebných surovin zapříčinil, že výrobky nebyly příliš kvalitní a sklárny krachovaly. V roce 1893 odkoupil závod podnikatel Josef Inwald, který obnovil a modernizoval výrobu. Za jeho vedení firma začala prosperovat a vznikla tu leptárna a brusárna. V roce 1911 se novinkou výrobního programu staly žárovky. Za první světové války byla výroba v podniku omezena, ale za první republiky sklárny čekal rozmach. V letech 1920–1927 se rozvíjela výroba olovnatého křišťálu, který podniku získal dobré jméno po celém světě a byl ve sklárnách vyráběn dodnes. Známým se podnik stal především díky ručně vyráběnému umělecky broušenému sklu. Do sortimentu patřil také lisovaný olovnatý křišťál. V době světové krize měly být sklárny zbourány, ale zásluhou nového ředitele Ludvíka Mosera se výroba nezastavila. V roce 1946 byly sklárny znárodněny a do roku 1950 rozsáhle modernizovány a pod názvem Poděbradské sklárny n.p. vyráběly olovnatý křišťál. Později byly sloučeny do podniku Sklárny Bohemia Poděbrady Dne 1. prosince 1993 byly sklárny privatizovány a staly se z nich Sklárny BOHEMIA, a. s. V roce 1999 se podnik stal součástí firmy BOHEMIA CRYSTALEX TRADING, a. s. V současné době je výroba zastavena a připravuje se její obnovení.

KRAJ STŘEDOČESKÝ

Název:	Dubodol, J. Fischer, sklárna na tabulové sklo
Lokalita:	Otovice, okres Kladno
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1808
Stavebník, iniciátor:	Jan Fischer a František X. Moser

Již roku 1801 požádali Jan Fischer a František X. Moser o povolení zřídit sklárnu u Trněného Újezda s tím, že jako první použijí k topení kamenné uhlí. Záhy vznikla huť Marienhaim, ale její výroba byla brzy zastavena a Jan Fischer vybudoval novou sklárnu u svých dolů v Otovicích, která využívala kamenné uhlí. Roku 1808 je ve sklárně uváděna jedna tavící pec s osmi pánvemi, vytápěná kamenným uhlím. Roku 1816 se zde vyrábělo křídové a zelené duté sklo. Roku 1870 byla výroba rozšířena i na tabulové sklo. Po roce 1887 přešla sklárna do majetku firmy Moravec. Ještě v 60. letech 20. století se zde vyráběly lahve. Objekty sklárny prošly v průběhu 20. století řadou radikálních přestaveb. Budovy dnes patří firmě Rückl.

foto: www.hornictvi.info/techpam/keragl

KRAJ PRAHA

Název:	Uměleckoprůmyslové muzeum Umění ohně (expozece skla a keramiky)
Lokalita:	Praha
Památková ochrana:	Kulturní památka
Letopočet vzniku:	1885
Stavebník, iniciátor:	Pražská živnostenská a obchodní komora

Sbírka skla a porcelánu tvoří jednu z největších a zároveň nejvýznamnějších kolekcí muzea. Základ proslulé sbírky skla, která obsahuje 20.000 předmětů dokumentujících vývoj sklářské výroby od antiky po současnost, přičemž největší část zaujímá tvorba české provenience, se utvářel od samých počátků existence muzea (1885).

foto: www.upm.cz

KRAJ VYSOČINA

Název:	Huť Jakub
Lokalita:	Tasice, obec Bělá, okres Havlíčkův Brod
Památková ochrana:	Kulturní památka
Letopočet vzniku:	1796
Stavebník, iniciátor:	F. Čapek

Areál sklárny, založen v roce 1796 F. Čapkem, se řadí mezi naše nejvýznamnější technické památky. Huť je do současnosti dochována v téměř autentické podobě z přestavby, která proběhla v letech 1821–22. V roce 1840 vyráběla huť všechny druhy bílého, křišťálového dutého skla, jež dodávala do severních Čech na Rumbursko. V roce 1860 přešla huť do nájmu sklářské rodiny Rücklů, kteří v roce 1885 sklárna doplnili o brusírnu a v roce 1897 nechali postavit generátor na výrobu plynu pro vytápění sklářské pece. Po 1. světové válce byla sklárna uzavřena. Teprve rok 1933, kdy sklárnu koupil Čeněk Císař, znamenal pro sklárnu další rozvoj. K původnímu areálu, který sestával z huti, domu skelmistra stájí a dalších provozních budov přibyly ve 40. letech 20. století nové obytné domky. Po znárodnění byla sklárna zapojena do n.p-Bohemia a od roku 1957 pak do n.p.sklárny Kavalier. V této době se zde započalo s výrobou laboratorního skla. Výroba laboratorního skla se zde zastavila v devadesátých letech 20. století. Snahou nového majitele bylo obnovit zde klasickou výrobu a byla zde vybudována Galerie s restauračním provozem a provedeny další úpravy. Přesto se nepodařilo udržet huť v chodu. Ještě znovu byla otevřena na nějaký čas v roce 1996. Byla obnovena pec a znovu rozjeta výroba. Později byla opět uzavřena a v současné době není výroba funkční.

Památnou sklářskou huť nazývanou Jakub podle seriálu Jakub sklář si mohou prohlížet turisté. Stálé průvodce pro ně zajistil soukromý majitel Luboš Pipa, který uzavřenou huť koupil. Provoz s více než dvousetletou tradicí chce přeměnit ve sklářský skanzen.

KRAJ VYSOČINA

Název:	Sklářská huť Antonínův Důl
Lokalita:	Jihlava, okres Jihlava
Památková ochrana:	Kulturní památka
Letopočet vzniku:	1796
Stavebník, iniciátor:	F. Čapek

Sklářská huť Antonínův Důl byla založena podnikatel Karl Antonem v roce 1845. Produkovala bohatý sortiment olovnatého křišťálu. Dnešní výroba se soustředila na moderní skleněné výrobky, které je možno zakoupit v podnikové prodejně.

Název:	Muzeum Vysočiny, sbírková skup. sklo
Lokalita:	Havlíčkův Brod, okres Havlíčkův Brod
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1898
Stavebník, iniciátor:	městská rada

Ve sbírce je zastoupeno historické užitkové sklo, dokládající běžnou produkci skláren a brusíren hlavně v 19. století, dále sklo technické a těž umělecké, jež dokumentuje produkci továren 20. století a současnou výrobu regionálních provozoven. Nejstarší je sklenička dvojtěnka z roku 1714. Jednou z nejcennějších kolekcí jsou produkty škrdlovické sklárny, v níž je zastoupeno i dílo našeho předního skláře Jana Exnara.

foto: www.kr-vysočina.cz

KRAJ PLZEŇSKÝ

Název: **Muzeum Šumavy, expozice skla**
Lokalita: Kašperské Hory, okres Klatovy

Muzeum vlastní jednu z největších a nejvýznamnějších sbírek barevného skla z nedaleké sklárny Jan Loetz – vdova, v Klášterském Mlýně u Rejštejna založená v roce 1936, která dosáhla svého uměleckého vrcholu na přelomu 19. a 20. století v době secese.

foto: www.retour.cz

Název: **Dvorec Antýgl**
Lokalita: Srní, okres Klatovy
Památková ochrana: ---
Letopočet vzniku: 1523
Stavebník, iniciátor: Jan Fuchs ze Svojše

Sklářská huť byla v provozu v letech 1523 – 1818, po té byl objekt využíván jako zájezdní hostinec. Dnes tvoří sklářský dvorec centrum kempu.

foto: www.retour.cz

KRAJ PLZEŇSKÝ

Název:	Sklárna Klášterský mlýn
Lokalita:	Lídlovy Dvory, obec Kašperské Hory, okres Klatovy
Památková ochrana:	Kulturní památka
Letopočet vzniku:	1836
Stavebník, iniciátor:	

V roce 1836 v bývalém mlýně klatovských benediktinů vznikla sklárna Klášterský mlýn, která byla na konci 19. století nejvýznamnější sklárnou Rakouska – Uherska, vyráběla barevné secesní sklo. Výroba skončila až v roce 1947. Z objektů jsou dnes jen zříceniny.

Název:	Josefinina huť
Lokalita:	Plachtín, obec Nečtiny, okres Plzeň-sever
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1824
Stavebník, iniciátor:	

V roce 1824 byla založena sklářská huť zvaná Josefinina (preitensteinská sklárna) v lese 1 km od Plachtína. Specializovala se na výrobu dutého, tabulového i křišťálového skla. Při huti vznikla škola, kamenická dílna a hostinec. Pro nedostatek dřeva byla huť v roce 1896 přesunuta do Kamenického Šenova. V Plachtíně jsou dochovány jen základy objektů.

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:

Sklárna a věžový vodojem

Lokalita:

Chudeřice, obec Bílina, okres Teplice

Památková ochrana:

Kulturní památka

Letopočet vzniku:

1906

Stavebník, iniciátor:

V roce 1906 byl založen pro chemickou a metalurgickou výrobu a posléze byl předmět podnikání rozšířen o sklářskou výrobu. Roku 1913 byla uvedena do provozu huť v Chudeřicích, v roce 1918 zde zahájila výrobu sklárna. Věžový vodojem byl postaven pro zásobování sklárny v roce 1915. Prvním sklářským produktem Weinmannových závodů bylo lité zrcadlové sklo. V roce 1946 byl podnik znárodněn a přejmenován na Sklářny Union, ale až do konce čtyřicátých let byly všechny provozy vysoce ztrátové. Roku 1950 došlo k oddělení sklářského závodu a přejmenování na Chudeřické sklárny, které vyráběly především automobilová skla do vozů Spartak. V 90. letech se podnik transformoval a pod názvem Splintex pokračoval ve výrobě. V současné době se začlenil do skupiny AGC a dodává skla pro světové automobilky.

foto: www.vodarny.mistecko.info/Bilina

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:	Sklárny Chřibská
Lokalita:	Horní Chřibská, obec Chřibská, okres Děčín
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1414
Stavebník, iniciátor:	

Písemně je sklářská výroba v Chřibské doložena již v roce 1414. Přestože je sklárna ve Chřibské uváděna jako nejstarší sklářský provoz v nepřetržitém provozu, jsou dnešní značně přestavěné objekty v konkurzu. V obci se též od poloviny 19. století vyráběly ve sklárně J. Zahna lustry.

Název:	Mariina huť
Lokalita:	Řetenice, obec Teplice, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1890
Stavebník, iniciátor:	Max Mühlig

V roce 1890 byla založena Mariina huť, která následovala po sklárnách v Duchově, Košťátech a Mstišově, již jako huť vytápěná uhlím. Do roku 1900 vzniklo na Teplicku na 30 nových skláren. Mariinu huť založil podnikatel Max Mühlig, který zde zavedl ruční výrobu okenního skla. Strojní výrobu tabulového skla zavedl v roce 1918 ve sklárně v Hostomicích.

V této sklárně se zaměřili od počátku na ruční výrobu okenního plochého skla. Roku 1896 odkoupil Max Mühlig též sklárnu nazývanou Maxova huť v Hostomicích a v roce 1902 i sklárnu Žofii v Újezdečku. V lednu 1919 sklárna v Řetenicích vyhořela.

V obnovené huti pak ruční výrobu plochého skla brzy nahradilo strojní tažení podle koncepce belgického inženýra Fourcaulta. Sklárny nesoucí jméno Mühlig Union tehdy patřily v té době k nejmodernějším na kontinentě. Ve třicátých letech se v řetenickém závodě vyrábělo rovněž sklo zušlechtěné matováním a ledováním, barevné sklo, izolační stavební dvojskla i bezpečnostní skla značky Thorax pro automobilový průmysl, dodávaná i automobilkám Ford a General Motors.

Při přestavbách a modernizacích závodu po osvobození v roce 1945 byly postupně původní budovy někdejší Mariiny hutě zrušeny. V roce 1969 došlo ve sklárně, tehdy zvané Sklo Union, k zavedení anglické technologie výroby čirého plochého skla. Plavené sklo, vyráběné systémem Float, je pak stále hlavním sortimentem této sklárny, jejíž firemní název dnes zní Glaverbel.

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:	Sklárna Lesní brána
Lokalita:	Pozorka, obec Dubí, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1872
Stavebník, iniciátor:	Ernest Abendroth

První ověřená zpráva o sklárně pochází z roku 1872. V roce 1891 již od původního majitele Ernsta A. A. Abendrotha koupili Fischmannové, kteří zde vráběli klasický sortiment zaměřený nápojové láhve, ploché sklo a skleněné tvárnice. Dalším artiklem byly elektrotavené žaromateriály. Od roku 1936 se firma Glasfabriken Fischmann Söhne A. G. začala vážně zajímat o výrobu skelné vaty pro izolační využití. Tento záměr se pak realizoval až v letech 1963–1967 výstavbou linky na výrobu izolačního vlákna Fibrex. zahájení výroby Současný vlastník akciové společnosti UNION LESNÍ BRÁNA překročil v roce 1993 k inovované výrobě ekologicky nezávadné tepelné izolace ROTAFLEX Super.

Název:	Rudolfova huť
Lokalita:	Bystřice, obec Dubí, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1884
Stavebník, iniciátor:	firma Inwald

V roce 1884 - 1885 založila Pražská železářská společnost v blízkosti svého hlubinného dolu Rudolf válcovnu jemných plechů, která jako jedna z největších u nás pracovala do roku 1905. Objekty železářny prodala Pražská železářská společnost firmě Inwald, která je během jednoho roku přebudovala na sklárnu, která zahájila provoz 12. června 1906. Vyráběla nápojové a stolní sklo, lahve i osvětlovací sklo. V roce 1907, po smrti zakladatele Josefa Inwalda, se stala akciovou společností. Patřily jí také závody v Dobroníně, Poděbradech, v Praze na Zlíchově, ve Velkém Březně a ve Vídni-Floridsdorfu. Rudolfova huť měla příznivé podmínky vývoje dané zdrojem uhlí v místě, ložisky sklářského písku u České Lípy, sody a dalších chem. Látek v Neštěmicích a v Ústí nad Labem. Dnes je sklárna Rudolfova huť jedním ze dvou závodů na výrobu obalového skla a.s. Avirunion.

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:	Skelné hutě Lukeš a spol.
Lokalita:	Duchcov, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1912
Stavebník, iniciátor:	Eduard Lukeš

První sklárna v Duchově byla postavena za Duchcovským zámekem v roce 1849 i se sklářskou osadou za podpory hraběte Valdštejna. Ještě na počátku století poměrně velký závod vyráběl duté sklo, avšak konkurenci nestačil a krátce po válce zanikl. Další duchcovská sklárna byla založena v roce 1908 Johannem Antonem Engelsem. V roce 1912 koupil další sklářský podnikatel Eduard Lukeš část objektů zrušeného cukrovaru v Duchcově a zřídil zde sklářskou huť a lahvárnu. V létě r. 1913 získala Lukešova firma podíl na právě dostavěné tabulárně firmy Inwald v Trmicích. Po vypuknutí I. světové války, kdy došlo k omezení výroby lahví, se zde začalo vyrábět rovněž tabulové sklo. Rozhodujícím činitelem společnosti se po Lukešově odchodu stal r. 1934 Rudolf Weinmann, který nechal sklárnu vybavit stroji Laguna pro malosériovou výrobu lahví. Za války firma pracovala pod názvem Glashütte Weigand u. Co., od roku 1942 výroba probíhala na automatických strojích typu Roirant. Dnes již značně změněný závod patří spolu s Engelsovou sklárnou firmě Vitrablok.

Název:	AGC Flat Czech, a.s.
Lokalita:	Kryry, okres Louny
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1908
Stavebník, iniciátor:	Nachtschauer

Sklárna stojí na místech, kde původně ve druhé polovině 19. století stával cukrovar barona Korb von Weindenheima, který vyhořel. Podnik v roce 1908 závod koupil podnikatel Nachtschauer, který zde zahájil výstavbu sklárny na výrobu ručního plochého skla. Z původní ruční výroby foukaného plochého skla se po roce 1935 stala velkovýrobní zrcadel všech rozměrů, od kapesních po ložnicová. Než na konci 50. let převládla výroba pro nábytkářství, upravovalo se tu tabulové sklo pro autobusy a lodě, ale putovala odtud i sklíčka do brýlí, tzv. Rondelky. Z nejzajímavějších objednávek lze zmínit broušené žaluzie do Nigérie a Saudské Arábie. V roce 1986 vzniklo právě v kryrské sklárně první robotizované pracoviště okresu Louny. V říjnu 1991 byla zahájena demolice starého kryrského závodu. Belgický kapitál společnosti Glaverbel Group zajistil výstavbu zcela nejmodernějšího sklářského podnik u nás. Závod Kryry dnes patří k nejvýznamnějším průmyslovým subjektům na Lounsku

KRAJ JIHOČESKÝ

Název:	Sklárna Eleonora
Lokalita:	Lenora, okres Prachatice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1834
Stavebník, iniciátor:	Johann Meyr

V roce 1834 založil Johann Meyr sklářskou huť, ve které probíhala výroba až do roku do roku 1995, kdy sklárna v důsledku privatizace zanikla. V obci je známé sklářské muzeum. Pravidelná tavba v první dokončené peci zde byla slavnostně zahájena 16. května 1834 a sklárna byla slavnostně vysvěcena za přítomnosti Johanna Adolfa Schwarzenberga a jeho ženy Eleonory, jejíž jméno nová sklárna nesla. Kolem sklárny vyrostla nová osada. V roce 1845 měla sklárna již 4 pece. V polovině 19. stol. produkovala sklárna sklo broušené i řezané, malované a ozdobné hutní sklo pod značkou Meyrs-Neffe. Na konci 19. století patřily výrobky z Lenory mezi luxusní české sklo. Po druhé světové válce se zde vyrábělo nápojové a jídelní sklo z olovnatého křišťálu. Po znárodnění dostala název Český křišťál a posléze se začlenila do podniku Crystalex st.p. Nový Bor. Na počátku 90. let 20. století měl o sklárnu zájem potomek bývalých majitelů z rodu von Meyrswalden, ale sklárnu, která je dnes opuštěná, nezískal.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Huť Klára (Rudi huť)
Lokalita:	Polevsko, okres Česká Lípa
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1907
Stavebník, iniciátor:	Karl Mühlbauer

V Polevsku vznikaly první sklářské dílny už v 16. století. Významnou huť založil Karl Mühlbauer v roce 1907 a pojmenoval ji, po své manželce - Klára. Sklárna vyráběla základ polotovarů pro místní rafinery. Specialitou bylo stříbrné sklo, rubínové a vrstvené sklo. V roce 1928 nový majitel, Franz Vater modernizoval provoz přebudováním vytápění na generátorový plyn. Roku 1934 zakoupilo sklárnu polevské družstvo Sklářské družstevní podniky, které ji přejmenovalo na Rudi huť. V roce 1940 ji odkoupila firma Hantschel a Schiffner. Po roce 1945 byla huť v několika etapách modernizována. Ve druhé polovině dvacátého století sloužila Státnímu výzkumnému ústavu sklářskému v Hradci Králové a v současné době je v provozu i s původním výrobním programem tradiční ruční výrobou unikátního stříbřeného skla. Jedná se o tenké dvoustěnné sklo uvnitř vystříbřené.

Udržovaný objekt nabízí možnosti exkurzí a ukázek ruční výroby skla.

Sklářský dům, foto ÚÚR

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Sklárna Vitrum
Lokalita:	Janov nad Nisou, okres Česká Lípa
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1911 - 12
Stavebník, iniciátor:	Johann Schorm

Sklárnu, stojící vlevo při silnici z Loučné do Janova nad Nisou, nechal postavit Johann Schorm podle plánů Wilhelma Scholze. Budova má charakteristickou sedlovou střechu s hřebenovým světlíkem s odvětráním a štítu, zdobené motivem odvozeným z pojizerské dřevěné architektury. Kromě vlastní huti byla součástí sklárny správní budova a pomocné provozy. Vznik stavby urychlila velká poptávka po skleněných náramcích, tzv. benglích, které se tu začaly vyrábět, především však místní sklárny sloužily jako surovinová základna pro bižuterní průmysl. Po vypuknutí I. světové války nastaly potíže s vývozem a v produkci převládly skleněné tyče a lisované sklo. Po znárodnění se sklárna stala součástí Spojených jabloneckých skláren, poté n. p. Jablonecké sklárny se sídlem v Desné. V roce 1993 byla privatizována s. r. o. Vitrum, která budovy opravila a sklárnu s ukázkami sklářské výroby zpřístupnila. Výrobky je možno zakoupit v podnikové prodejně.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Kompoziční huť Pacltova
Lokalita:	Turnov, okres Semily
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1775 - 1800
Stavebník, iniciátor:	

Huť na výrobu kompozice (základní suroviny pro další sklářskou výrobu) vznikla mezi lety 1775 – 1800. Stavba čtvercového půdorysu byla postavena v místě příkopu městského opevnění a sloužila do roku 1864 k pálení turnovské skelné kompozice. Tomu dodnes odpovídá vnitřní členění stavby - středem objektu je ze suterénu veden mohutný zděný komín ústící ve vrcholu střechy. Provozovatelem byl bratr cestovatele Čeňka Paclta (1813-1887) Antonín Paclt (1800-1864), který byl nejúspěšnější vývozcem kompozice a často oceňovaný na světových výstavách (1845, 1851, 1853, 1855). Oproti technologickému zařízení se vlastní stavba na čtvercovém půdorysu se stanovou střechou a mohutným středním komínem, který zajišťoval odtah spalin z pece stojící uprostřed klenuté místnosti, zachovala. Vstupuje se do ní profilovaným portálem. Objekt dnes slouží jako vinotéka.

Název:	Scheiblerova huť
Lokalita:	Jablonec nad Nisou, okres Jablonec n .N.
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1849
Stavebník, iniciátor:	Josef Scheibler

Původní mačkárna skla byla v majetku Josefa Scheiblera od roku 1849. v roce 1884 byla rozšířena o kompoziční huť, která patří mezi nejstarší výrobní kompozičního skla na Jablonecku. Roku 1908 získala vlastnické právo Marie Strombachová a v roce 1943 přešla huť s domem a tažírnu na firmu Franz Scheibler. Od roku 1961 byla začleněna do Jabloneckých skláren, Jizerské sklo. V roce 1995 je areál v soukromém vlastnictví.

Správní budova s hutí a tažírnu je v havarijním stavu a postupně se obnovuje se snahou zachovat dispoziční řešení původní kompoziční hutě, ze které bylo zařízení bylo likvidováno, a zachovat ruční výrobu skla - mačkání, broušení a výrobu nad plamenem.

foto:www.hrady.cz

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Bižuterie bratři Jägerové
Lokalita:	Jablonec nad Nisou, okres Jablonec n .N.
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1906
Stavebník, iniciátor:	bratři Jägerové

Dnešní sídlo firmy Preciosa a.s. je spojeno s výrobou s produkcí broušeného křišťálového skla a posléze skleněných kamenů nazývaných Jägersteine. Továrna byla založena v roce 1906 jako poměrně rozsáhlý komplex budov s dominantním administrativním traktem, výrobním objektem a parní elektrárnou. Krátce na to byla doplněna o další třípodlažní výrobní objekt s využitým podkrovím. Zdejší výrobní halové prostory se staly předobrazem obdobných brusíren na Jablonecku. Mezi velmi zdařilé budovy patřily též obě architektonicky shodné vily bratří Jägerů.

Název:	Mačkárna skla, Muzeum Korálek
Lokalita:	Kokonín, obec Jablonec nad Nisou, okres Jablonec n. N.
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	přelom 18. a 19. století
Stavebník, iniciátor:	

Mačkárna skla, pro Jablonecko typická přízemní stavba se dvěma komínovými tělesy, která sloužila k výrobě skleněných korálků a knoflíků. Tyto stavby měly jak české pojmenování mačkárny skla nebo německé označení „drikety“ (drucken). Vznikaly na přelomu 18. a 19. století, kdysi touto ruční výrobou přivydělávalo mnoho rodin. V mačkárně v Kokoníně (dnes předměstí Jablonce nad Nisou) se dochovalo dosud funkční technologické zařízení a bylo zde vybudováno muzeum s názvem Korálek.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Muzeum skla a bižuterie
Lokalita:	Jablonec nad Nisou , okres Jablonec n .N.
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1911
Stavebník, iniciátor:	Průmyslový vzdělávací a podpůrný spolek

Muzeum shromažďuje sbírku hmotných dokladů vztahujících se k historii i současnosti českého sklářství, šperkařství, výroby bižuterie, ale též faleristiky a mincovnictví, zejména z území ČR, se zvláštním zřetelem na severočeskou sklářskou a bižuterní produkční oblast.

foto: cs.wikipedia.org

Název:	Sklárna Josefa Riedela
Lokalita:	Josefův Důl , okres Jablonec n .N.
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1878
Stavebník, iniciátor:	Josef Riedel

O čtvrtstoletí dříve před sklárnami Karla Riedla vznikla také v osadě Dolním Maxově sklárna na výrobu skleněných tyčí Josefa Riedla budovaná v letech 1878 - 1879 vytápěná generátorovým plynem. Výraznou stavbu provedl stavitel Stephan Umann z nedalekého Porubného. Základem architektonického ztvárnění se stala kombinace nosného systému vyzdřeného z režných cihel a omítaných vyzdívek s vysokými průmyslovými okny a nízkou sedlovou střechou.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Sklárna Karla Riedela
Lokalita:	Dolní Maxov , obec Josefův Důl, okres Jablonec n .N.
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1910
Stavebník, iniciátor:	Karel Riedel

Z rozvětvené rodiny sklářských podnikatelů Riedlů, s nimiž je nedílně spjata pojizerská sklářská historie, pocházejí i Josef a Karel, kteří se nemalou měrou zasloužili o rozvoj skláren v Josefodole. Nejstarší huť v Josefově Dole založenou zde již v roce 1687, měl pronajatu od roku 1773 zakladatel rodu Riedlů Johann Leopold a na počátku 20. století v letech 1909 - 1910, na jejím místě postavil Karl Riedel moderní sklárnu. V přílehlé osadě Dolním Maxově krátce před tím vystavěl podle plánů smržovského stavitele Josefa Appelta Mariinu huť na výrobu tyčového skla se dvěma sklářskými pecemi typu Siebert. Obě stavby jsou charakteristické svými vysokými sedlovými střechami s větracími světlíky v hřebenu střech.

Název:	Perličkárna L. Breita
Lokalita:	Lučany nad Nisou , okres Jablonec n .N
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1889
Stavebník, iniciátor:	Ludwig Breit

Původní perličkárnu – továrnu na výrobu skleněných perel zvaných rokajl založil v roce 1868 Ludwig Breit jako dvoupodlažní objekt. Nejprve základní surovinu – sklo získával od svého bratra ze sklárny v Žacléři, později v roce 1889 si v areálu továrny postavil vlastní sklárnu. V roce 1924 vybavil závod parní elektrárnou a na kopci nad závodem si podle plánů Roberta Hemmricha v roce 1909 postavil vlastní vilu. Závod je dosud v provozu.

Název:	Horní sklárna
Lokalita:	Lučany nad Nisou , okres Jablonec n .N
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1911
Stavebník, iniciátor:	Alfred Breit

Ve svahu v blízkosti lučanského nádraží vybudoval v letech 1911 – 1912 sklárnu zvanou „horní“ další z rodiny Breitů, vlastníků sousední perličkárny, Alfred. Poměrně velký komplex sestává z hlavní kolmé haly, na kterou navazuje na obě strany trojice křídel, které sloužily k tažení skleněných tyčí. Za 2. světové války vyráběla sklárna šedou sklovinu na výrobu vojenských knoflíků.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Sklárn Josefa Riedela
Lokalita:	Desná , okres Jablonec n .N.
Památková ochrana:	Riedelova vila - kulturní památka
Letopočet vzniku:	1882
Stavebník, iniciátor:	Josef Riedel

Sklárnu v obci Desná koupil Josef Riedl v roce 1851. Záhy sklárnurozšiřuje, v roce 1882 staví závod na výrobu tyčoviny. Autorem projektu je stavební oddělení pod vedením Wilhelma Riedla a ve shodném architektonickém duchu jako jsou jeho sklárny v Dolním Maxově stavitele Umanna. V areálu v roce 1888 vybudoval též závodní jídelnu, která dál slouží jako kulturní dům. Přes rozsáhlé sklářské teritorium v jizerskohorské oblasti, rozhodla se rodina Riedlů vybudovat v Desné v roce 1895 rodinné sídlo – monumentální vilu, ve které je dnes umístěno muzeum. V dalších letech vznikla ještě část provozních objektů. Po znárodnění odchází rodina do tyrolského Kufsteinu, kde dodnes ručně vyrábí světoznámé vinné sklo se značkou Riedel.

Název:	Riedelovy sklárny
Lokalita:	Jizerka , obec Kořenov, okres Jablonec n.N.
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1827
Stavebník, iniciátor:	Franz Riedel

První sklárnu na Jizerce na výrobu dutého skla a flakonů založil Franz Riedel v roce 1827. Sklárna využívala dobré surovinové základny písků a zužitkovala dřevo z rozsáhlých lesních porostů. V těsném sousedství vybudoval jeho syn Josef Riedel po polovině 19. století na svou dobu moderní průmyslovou sklárnu na výrobu především skleněných tyčí. Mohutná kamenná budova s nízkou sedlovou střechou měla dvě pece, ze kterých byla tavenina tažena do přiléhajících krčků. Pece byly záhy vytápěny generátorovým plynem. Na počátku století starší sklárna vyhořela a dochovaly se z ní už jen zděné reliкty. Výroba v novější sklárně přetrvala až do roku 1911, kdy byla výroba již nerentabilní a zastaralá. Sklárna byla přestavěna na ubytovnu pro mládežnické spolky, která byla otevřena až do II. světové války. Po válce sloužila jako skladiště lesního závodu. Objekt značně chátral a stejně tak unikátní vodní dílo – kamennými deskami zakrytý náhon, který přiváděl vodu z Jizery do mohutné lednice, kde bylo umístěno vodní kolo sloužící k pohonu drtírny. Koncem 90. let 20. století získal objekt soukromý vlastník, který zde vybudoval ubytovací kapacitu. Hala slouží k různým sportovním a kulturním účelům.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Památník sklářství
Lokalita:	Kristiánov, obec Liberec, okres Liberec
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1964
Stavebník, iniciátor:	

Sklářský hřbitov a bývalá roubená hospoda - dnes muzeum - poslední stavení bývalé slavné sklářské osady připomínají jednu z prvních skláren v Jizerských horách založenou roku 1775 rodinou Riedlů. V muzeu je umístěn model sklářské osady a historie sklářského řemesla. Na podzim se zde koná pravidelně Mariánská pouť s ukázkami tradiční výroby.

foto: cs.wikipedia.org

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Sklárna Novosad
Lokalita:	Nový Svět, obec Harrachov, okres Semily.
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1712
Stavebník, iniciátor:	Elias Müller

Sklárnu založil kolem roku 1712 na jilemnickém panství hrabat Harrachů huťmistr Elias Müller. Dodnes se zachoval se zde tradiční způsob výroby, i když již v moderních pecích. Nejstarším objektem je bývalá správní budova z 2. poloviny 18. století, která slouží jako sklářské muzeum. Unikátní je 100 let stará historická brusírna skla, která je poháněná transmisemi a vodní turbínou. Vše je v téměř původní podobě a plně funkční. Sortiment výroby tvoří luxusní nápojové sklo, užitkové sklo a křišťálové lustry. V roce 2002 byl přímo v areálu sklárny přistaven minipivovar s restaurací, s vyhlídkou do hutní haly s pecemi.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Sklářské muzeum
Lokalita:	Nový Bor, okres Česká Lípa
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1893 (budova 1804)
Stavebník, iniciátor:	

Expozice na téma Stylový a technologický vývoj českého skla od 17. století do současnosti je umístěna v empírovém domě, postaveném sklářským obchodníkem Janem Kryštofem Socherem v roce 1804.

foto:sm.novy-bor.cz

Název:	Sklářské muzeum
Lokalita:	Kamenický Šenov, okres Česká Lípa.
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1923 (budova 1769)
Stavebník, iniciátor:	

Sklářské muzeum ve městě s tradicí výroby skla sahající do 16. století bylo založeno v roce 1923. Sbírký se od roku 1968 nachází v rekonstruované klasicistní budově, která byla ve své historii vždy spojena se sklářským obchodem a zušlechťováním skla. Stálá expozice představuje průřez historií rytiny od jejích počátků až k trienále mezinárodních symposií rytého skla, pořádaných zde od roku 1996. Expozice je doplněna křišťálovými svítilny v historizujícím duchu. V prostorách muzea se pořádají krátkodobé výstavy historické, dále výstavy prezentující práce současných sklářských výtvarníků.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:**Sklárna Kittel**

Lokalita:

Kamenický Šenov, okres Česká Lípa

Památková ochrana:

kulturní památka

Letopočet vzniku:

1868, 1895

Stavebník, iniciátor:

F. A. Kittel, Wilhelm Stelzig

Společnost vznikla roku 1868 spojením firem F. A. Kittel & Co. a Wilhelm Stelzig. Od roku 1895 byl jediným vlastníkem Franz Kittel. Sklárna vyráběla nápojové sklo, moderní nádoby z dutého skla, likérové soupravy, poháry, džbány, vázy a osvětlovací koule, specialitou byly "Globuslampenkugeln", na které měla patent. Rafinerie se nachází téměř v centru města. V domě čp. 450 s novorenesanční fasádou a středním rizalitem je dnes restaurace. S druhým dochovaným objektem, ve kterém se nachází prodejna, je spojena dřevěnou galerií. Ve dvorní v dalším dochovaném objektu pokračuje výroba svítidel

Název:**Elias Palme, výroba lustrů**

Lokalita:

Kamenický Šenov, okres Česká Lípa

Památková ochrana:

kulturní památka

Letopočet vzniku:

1904

Stavebník, iniciátor:

E. Palme

Novou továrnu si firma Palme, která vyráběla v Šenově lustry od roku 1849, nechala v letech 1904–1905 postavit u místního stavitele Richtera na místě svých starších budov. Komplex na půdorysu U obsahoval v dlouhých bočních křídlech sklářské provozy brusírny a kalírny, ale i slévárnu, soustružnu, pasírnu, lakovnu a galvanickou laboratoř. Továrna byla přestavována s užitím železobetonových konstrukcí. K pohonu strojů sloužila parní kotelna a strojovna ve dvoře. Přestože je továrna dnes nevyužita, řadí se svým architektonickým ztvárněním mezi skvosty doznívající secese. Roku 2005 objekt zakoupila českolipská firma Ralitstav CL, a.s., která částečně investuje do jeho opravy a hodlá zde zřídit muzeum

foto: www.pamatky-facvut.cz

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	vzorkovna vitrají
Lokalita:	Okrouhlá, okres Česká Lípa
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1893
Stavebník, iniciátor:	Karel Meltzer

Při cestě ze Skalice do Okrouhlé byla v roce 1893 postavena dílna pro kompletaci uměleckých chrámových oken z výroby ve Skalici a vzorkovna v podobě novogotické, 24 m vysoké kaple, upravené uvnitř jako zimní zahrada. Po roce 1945, se vzorkovna stala součástí Crystalexu, od 60. let není využívána a chátrá.

Název:	Cristallum - Arnold Schoenbek a spol.
Lokalita:	Splzov, obec Železný Brod, okres Jablonec
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1939
Stavebník, iniciátor:	Arnold Schoenbek

V první polovině devadesátých let 19. století vznikla ve mlýně čp. 1 brusírna skla, která byla po několika letech přeměněna na tkalcovnu. Veřejná obchodní společnost Cristallum - Arnold Schönbek a spol., výroba a vývoz křišťálového skla a zrcadlových reflektorů, existovala ve Splzově od roku 1939. Zpočátku byl společníkem ing. Isidor Blum, továrník ze Smržovky, ale jen krátce. Od roku 1941 byl majitelem Miroslav Hrubý. Továrna sestávala z brusírny, kovodílny a balírny. Pro tuto společnost pracovaly ještě dvě dílny, kterým dodávala společnost suroviny a polotovary. Beze změn dochovaná budova s původními výplněmi a barevnými omítkami dnes není využívána.

Název:	Sklářská huť
Lokalita:	Pěčcín, okres Jablonec n. Nisou
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1588
Stavebník, iniciátor:	

Sklářská huť se připomíná již v roce 1588. Sklářství a zpracování a zušlechťování skla má v Pěčcíně a okolí dlouhou a silnou tradici. Tradiční jsou zde mačkárny skla, zv. drikety, zpracovávající skleněné tyče na korále různých tvarů a velikostí. Drikety jsou zcela specifické a na první pohled identifikovatelné technické stavby. Zděný přízemní domek s okny má typickou siluetu tvořenou dvěma komíny na koncích sedlové střechy a na jejím hřebeni nástavbu, umožňující odvětrání vnitřku.

Výrobu na původních strojích je možno shlédnout v jednom z objektů dnešní zemědělské farmy.

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Zrcadlárna
Lokalita:	Velenice - Lindava, okres Česká Lípa
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1756
Stavebník, iniciátor:	Josef Kinský, Christian a Anton Schüchr

Osvícený hrabě Josef Jan Maxmilián Kinský, se v roce 1750 rozhodl vybudovat na svém sloupském panství továrnu na výrobu zrcadel. Z Norimberka proto povolal odborníky, otce a syna Christiana a Antona Stöhra, kteří v Lindavě vystavěli dvě továrny na zrcadla. První z nich byla postavena v letech 1756-1760 v dolní části vsi. Byla vybavena čtyřmi leštícími stoly a její součástí byl také foliový hamr, sádrový mlýn a dílny na výrobu rámu. Voda pro pohon továrny se ze Svitávky přiváděla tzv. "Brusným náhonem" unikátním vodním dílem v některých úsecích zakrytým kamennou klenbou. Druhá hrázděná budova, označovaná jako Velenická, byla postavena v roce 1767 v údolí Svitávky mezi Lindavou a Velenicemi. V této továrně bylo osm leštících stolů, poháněných důmyslně postaveným strojem na vodní pohon, který byl poháněn vodou z ve skále vytesaného náhonu. Třetí brusírnu již v novogotickém stylu postavil hrabě Karel Kinský v roce 1854. Zrcadlárně tehdy zaměstnávaly vedle základních pracovníků také ještě řadu řezbářů, pozlacovačů a umělců. Vyráběly se zde nejrůznější typy od velkých zrcadel v přepychových umělecky vyřezávaných rámech až po malá kapesní zrcátka. Továrny se těšily velkému věhlasu. Zboží, které patřilo krásou i čistotou k nejlepším v celé Rakousko-uherské monarchii, se vyváželo do téměř všech zemí Evropy. Dosud dochované dvě budovy, hrázděná a novogotická slouží k bydlení.

KRAJ LIBERECKÝ

Název: **Sklárna Antonín Rückl a synové**

Lokalita: **Skalice, okres Česká Lípa**

Památková ochrana: ---

Letopočet vzniku: 1893

Stavebník, iniciátor: Antonín Rückl

Antonín Rückl vybuodoval v blízkosti nádraží ve Skalici sklárnu v roce 1893. Základem výroby byly polotovary pro rafinérie, ale sklárna produkovala též moderní broušené sklo, vyráběné ve vlastní brusírně. Po dobu 2. světové války zde byla opravna Wehrmachtu. Od roku 1951 byla sklárna součástí Severočeských skláren, po roce 1990 v restituci vrácena potomkům původních majitelů. Je dodnes v provozu.

Název: **Liglass**

Lokalita: **Líšný, okres Jablonec n. Nisou**

Památková ochrana: ---

Letopočet vzniku: 1874 (výroba papíru, nyní sklárna)

Stavebník, iniciátor:

Výrobní areál byl postupně budován od roku 1874 pro výrobu papíru, v roce 1904 byla přistavěna další budova a v areálu byla provozována textilní výroba., která skončila v době hospodářské krize. Nyní se zde vyrábějí skleněné šperky a svítidla (Liglass).

Název: **Sklárna (stopy)**

Lokalita: **Sklenařice, obec Vysoké nad Jizerou, okres Jablonec n. Nisou**

Památková ochrana: ---

Letopočet vzniku: 2. polovina 15. století

Stavebník, iniciátor:

Stopy výrobního objektu, které byly nalezeny při cestě na Tomášovy vrchy, jsou dokladem existence jedné z nejstarších skláren v Čechách, která byla v provozu ve 2. polovině 15. a 1. polovině 16. století a po níž obec nese své jméno.

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	Sklářské muzeum Moser
Lokalita:	Karlovy Vary, okres Karlovy Vary
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1857 (vznik firmy Moser)
Stavebník, iniciátor:	Ludwig Moser

Muzeum popisuje historii výroby skla od založení firmy až po současnost. Součástí je obchodní vzorkovna a prodejna.

foto: www.cestovani.kr-karlovarsky.cz

KRAJ KRÁLOVÉHRADECKÝ

Název:	Karolínina huť
Lokalita:	Deštné, okres Rychnov nad Kněžnou
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1873
Stavebník, iniciátor:	

V lokalitě Jedlová existovala sklářská Karolínina huť už v roce 1873. Zanikla po požáru v roce 1907. Dochovaly se zbytky zdiva. V současné době se tradice sklářství dochovala v podobě každoročně konaných pokusných taveb skla ve středověkých sklářských pecích.

Název:	Muzeum
Lokalita:	Deštné, okres Rychnov nad Kněžnou
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	
Stavebník, iniciátor:	

Provoz muzea je oživen tavbou ve středověké peci.

foto: www.orlckehory.net

KRAJ ZLÍNSKÝ

Název:	Karolina huť
Lokalita:	Karolinka, okres Vsetín
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1861
Stavebník, iniciátor:	S. Reich

Sklárna s ruční výrobou foukaného skla byla založena roku 1861 S. Reichem pod názvem Karolina huť, hlavní objekt se sklářskou pecí krytý půlkulatou střechou. Pro milovníky hezkého skla se každoročně v srpnu koná tradiční "Sklářský jarmark", spojený se dnem otevřených dveří ve sklárně a doprovodným kulturním programem.

Roku 2005 objekt zakoupila českolipská firma Ralitstav CL, a.s., která částečně investuje do jeho opravy (momentálně oprava střechy a jeho vyklizování).

KRAJ ZLÍNSKÝ

Název:	Sklárna knížete Liechtensteina
Lokalita:	Květná, obec Strání, okres Uh. Hradiště
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1794
Stavebník, iniciátor:	Alois z Liechtensteina

Lichtenštejnové se na jižní Moravě řadí mezi velmi osvědčenou šlechtu. Vedle podnikání v hutnictví se zaměřili i na sklářství. Stavba sklárny byla zahájena roku 1794. Surovinovou základnu tvořily naleziště kvalitních písků i dostatek dřeva a navíc byla lokalita na staré obchodní cestě do Uher. Kníže Alois z Liechtensteina přizval k práci na výstavbě sklárny, architekta Karla Rudzinského a chemika a skláře Franze von Weisbacha, který se také stal prvním správcem hutě. Huť, vybavená dvěma tavícími pecemi, zahájila činnost v polovině roku 1795. Sklárna vyráběla z obyčejného, nazelenalého skla nejrůznější užitkové a stolní sklo, ale i sklo hostinské, lampy, cylindry a dokonce i sklo okenní, vyráběné z foukaných válců.

Zdařilejší sortiment se podařilo vyrábět až od poloviny devatenáctého století, kdy sklárnu koupil pan Emanuel Zahn, který přispěl vydatnou měrou k rozvoji sklárny zkvalitněním výroby a rozšířením sortimentu stolního skla. V roce 1945 byla znárodněna v roce 1959 zahájena výroba v nové hutní hale s moderní technologií chlazení výrobků. Sklárnu v roce 2002 koupil Odborový svaz zaměstnanců sklářského, keramického, bižuterního průmyslu a porcelánu Praha a zahájil koncem roku 2002 ve sklárně provoz. Jde o ojedinělý projekt záchrany firmy, který nemá v dějinách ČR obdoby. V březnu 2004 se stala majoritním vlastníkem česká investiční společnost Synex CZ a.s. Sklárna je v provozu.

foto: www.moravskesklarny.cz

KRAJ ZLÍNSKÝ

Název:	Sklárna knížete Liechtensteina
Lokalita:	Krásno n. Bečvou, obec Val. Meziříčí, okres Vsetín
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1855
Stavebník, iniciátor:	Evžen Kinský

Sklárny v Krásně nad Bečvou (dnes součást Valašského Meziříčí) zřídil r. 1855 majitel valašskomeziříčského panství hrabě Evžen Kinský a nechal je vybavit na svou dobu moderní technologií. Novou sklárnu pronajal rodině Reichů, která v té době už měla v nájmu čtyři jiné sklárny. Později Reichové sklárnu v Krásně koupili a v průběhu dalších desetiletí ji přivedli k velkému rozkvětu. Už roku 1871 bylo topení dřevem nahrazeno vytápěním pecí generátorovým plynem, který se vyráběl z uhlí. Sklárna v Krásně se zaměřila hlavně na výrobu bohatě dekorovaného osvětlovacího skla – od cylindrů petrolejových lamp až po umělecky zpracovaná svítidla. Po roce 1989 došlo k rozdělení podniku na samostatné soukromé společnosti. Ve výrobě osvětlovacího skla a lisovaného užitkového a technického skla pokračuje firma Osvětlovací sklo – Lares, spol. s r.o. (v konkurzu), baňky pro obrazovky vyrábí STV Glass a.s.

KRAJ OLOMOUCKÝ

Název: **Sklárna (RapoSklo)**

Lokalita: **Rapotín, okres Šumperk**

Památková ochrana: kulturní památka

Letopočet vzniku: 1829

Stavebník, iniciátor: Liechtensteinové

Sklárna byla založena Liechtensteiny v roce 1769 původně v obci Andělské Žleby a v roce 1829 přesunuta huť do Velkých Losin. Až do začátku 20. století se sklárna označovala jako sklárna Velké Losiny. V roce 1871 huť vyhořela, ale nahradila ji nová huť s inovovanou technologií. Výroba pokračovala nepřetržitě, přes znárodnění v roce 1945, několikrát byla modernizována. Po roce 1990 byla sklárna zprivatizována a přetransformována na akciovou společnost. Výroba byla ukončena počátkem roku 2009. V obci je muzeum skla, do sklárny bylo možné se podívat v rámci exkurzí.

Název: **Sklářská huť (pozůstatky)**

Lokalita: **Rejvíz, obec Zlaté Hory, okres Jeseník**

Památková ochrana: ---

Letopočet vzniku: 1748

Stavebník, iniciátor:

Sklárna byla založena 1748 a jsou dochovány zbytky objektu se sklářskou pecí. Pozůstatky objektu sklářské hutě z roku 1748 o rozměrech 25,9 x 14,3 x 2,9 m se zachovalým fragmentem kopny sklářské pece se nacházejí v místě, kde žlutě značená stezka ze sedla Orlíku na Kazatelnu přechází lesní silnici, po levé straně před lávkou nad Černou Opavou.

foto: www.ekonomika.idnes.cz

KLÍČOVÉ LOKALITY TRASY

- *VÝROBA PORCELÁNU*

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	Haas & Cžžek
Lokalita:	Horní Slavkov, okres Sokolov
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1792
Stavebník, iniciátor:	Johann Paulus

Nejstarší porcelánka v Čechách byla v Horním Slavkově založena roku 1792. Od roku 1871 spojena s porcelánkou v Dolním Chodově a zaveden název firmy Haas & Cžžek. V roce 1945 znárodněna, od roku 1958 součástí podniku Karlovarský porcelán. V roce 1992 závod v Horním Slavkově zprivatizován, obnoven původní název.

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	EPIAG, kalcinační pec
Lokalita:	Loket, okres Sokolov
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1815
Stavebník, iniciátor:	Bratři Haidingerové

Nejznámější loketská porcelánka byla založena bratry Haidingery v roce 1815. Od roku 1921 součástí koncernu EPIAG. V roce 1945 znárodněna. V blízkosti továrny u domu č. p. 200 dosud dochována kalcinační pec s komínem z počátku 20. let 20. století.

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	Moritz Zdekauer
Lokalita:	Stará Role , obec Karlovy Vary, okres Karlovy Vary
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1810
Stavebník, iniciátor:	Bratři Haidingerové

Továrna na výrobu porcelánu v Karlových Varech-Staré Roli byla založena v říjnu roku 1810. Současná společnost Starorolský porcelán Moritz Zdekauer, a.s. se pod značkou orlice s korunkou a iniciálami MZ zaměřuje na výrobu hotelového porcelánu, porcelánu pro domácnost a ozdobného porcelánu.

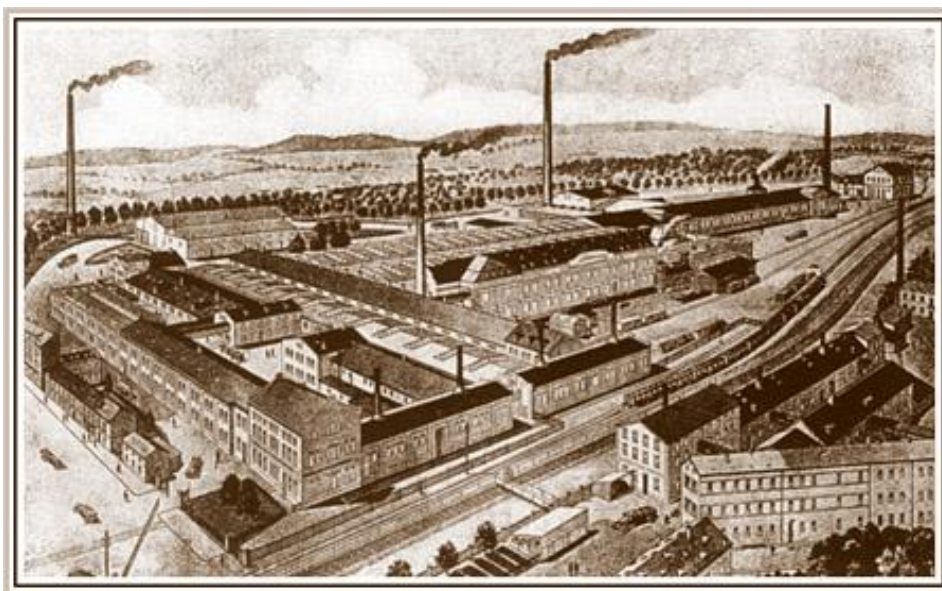

foto: www.askpcr.cz/cze/firmy/Starorolsky_porcelan/

Název:	Pirkenhammer
Lokalita:	Březová , okres Karlovy Vary
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1803
Stavebník, iniciátor:	Friedrich Höck

Jedna z nejznámějších porcelánek u nás. Její výrobky jsou proslulé a stále žádané po celém světě. Historie závodu, tradice a překrásné výrobky jsou vlastně i historií výroby našeho porcelánu. V závodě se připravuje stálá výstava, na níž budeme moci v chronologickém sledu vidět vývoj výrobků od prvopočátků až po současnost. Porcelán v ucelených expozicích je k vidění v Karlovarském muzeu, ve zpřístupněných prostorách hradu Lokti a na zámku Klášterec nad Ohří.

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	Bohemia (Thun)
Lokalita:	Nová Role, okres Karlovy Vary
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1921
Stavebník, iniciátor:	Akciová spol. Keramické závody

Porcelánka s moderní technologií, vyrábí především porcelán pro domácnosti a hotely.

foto: www.thun.cz

Název:	Manufaktura
Lokalita:	Chodov, okres Karlovy Vary
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1811
Stavebník, iniciátor:	F. Miessl

Produkce ručně vyráběného a dekorovaného růžového porcelánu.

foto: www.vcervinka.superhosting.cz

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:	Royal Dux Bohemia
Lokalita:	Duchcov, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1853
Stavebník, iniciátor:	Eduard Eichler

Manufaktura od prvopočátku vyráběla porcelánové plastiky, kolem roku 1900 byla výroba rozšířena i o další dekorativní a užitkové předměty. Z r. 1900 je doloženo používání tradičního způsobu značení – z růžové hmoty vyrobené trojúhelníkové značky s nápisem ROYAL DUX BOHEMIA a žaludem. Tento způsob značení je používán dodnes. Nastupující období secese bylo v historii manufaktury nejúspěšnější a některé tehdy zaváděné tvary jsou vyráběny dodnes. V roce 1992 byla Duchcovská manufaktura přejmenována na Porcelánovou manufakturu Royal Dux Bohemia a.s.

Název:	Český porcelán
Lokalita:	Dubí, obec Teplice, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1864
Stavebník, iniciátor:	A. Tschinkel

Původně dílna na výrobu majoliky, po deseti letech přebudováno na výrobu porcelánu. Po roce 1864, kdy byla továrna prodána míšeňskému podnikateli, se zde začal vyrábět tzv. cibulový porcelán. V roce 1945 byl podnik znárodněn. V roce 1955 začíná závod spolupracovat s vídeňskou firmou Thun-Hohenstein.. V roce 1991 se podnik osamostatnil a stal se akciovou společností.

V roce 1997 se stala akciová společnost ČESKÝ PORCELÁN většinovým akcionářem Porcelánové manufaktury Royal Dux Bohemia, a.s. v Duchcově (tato společnost se zabývá výrobou figurálního a ozdobného porcelánu). Roku 2002 se Český porcelán, akciová společnost zařadil mezi firmy a značky, které obdržely titul "Rodinné stříbro".

Název:	Regionální muzeum na zámku
Lokalita:	Teplice, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	
Stavebník, iniciátor:	

Regionální muzeum s bohatou expozicí keramiky a porcelánu.

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:

Muzeum porcelánu na zámku

Lokalita:

Klášterec n. Ohří, okres Chomutov

Památková ochrana:

Letopočet vzniku:

Stavebník, iniciátor:

Expozice českého porcelánu (rozsáhlé sbírky Umělecko-průmyslového musea v Praze) od počátků výroby do současnosti.

foto: www.zamek-klasterec.cz

Část „B“

TEXTILNÍ VÝROBA

OBSAH ČÁSTI "B"

Úvod

Textová část:

Kotevní bod trasy

- Bílý potok, továrna na výrobu příze, kraj Liberecký

Klíčové a doplňkové lokality trasy

- **LIBERECKÝ KRAJ**

- klíčové lokality trasy**

- Andělská Hora-Chrastava, barevna a apretura

- doplňkové lokality trasy**

- Smržovka, textilní továrna Klášter

- **STŘEDOČESKÝ KRAJ**

- doplňkové lokality trasy**

- Kvíček -Slaný, přádelna
 - Týnec nad Sázavou, textilka (bývalá, nyní Jawa)

- **JIHOMORAVSKÝ KRAJ**

- doplňkové lokality trasy**

- Brno, textilka Essler
 - Brno, Vlněna
 - Alexovice-Ivančice, Skene a spol. (nyní Lanatex)

- **KRAJ VYSOČINA**

- doplňkové lokality trasy**

- Helenín-Jihlava, továrna V. S. Morwitz
 - Jimramov, tírna lnu

- **KARLOVARSKÝ KRAJ**

- klíčové lokality trasy**

- Aš, Národopisné a textilní muzeum

- doplňkové lokality trasy**

- textilka Geipel&Jäger
 - Hazlov, přádelna C.B.G. VIBA, a.s.
 - Sokolov, přádelna Hermann

○ **KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ**

klíčové lokality trasy

- Potštejn, plátenická manufaktura
- Česká Skalice, textilní muzeum
- Trutnov, Faltisova textilka

doplňkové lokality trasy

- Mladé Buky, Texlen

○ **MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ**

klíčové lokality trasy

- Krnov, Larisch a synové (nyní okresní archiv)

doplňkové lokality trasy

- Krnov, továrna Gabler
- Frýdek-Místek, soubor textilních továren ve městě

○ **OLOMOUCKÝ KRAJ**

doplňkové lokality trasy

- Šumperk, textilky ve městě
manšestrová manufaktura
- Hanušovice, Hanušovice Holba, přádelny Oberleitner a spol.

○ **PLZEŇSKÝ KRAJ**

klíčové lokality trasy

- Kdyně, přádelna a muzeum

○ **ÚSTECKÝ KRAJ**

klíčové lokality trasy

- Šumná-Litvínov, přádelna tkalcovna bavlny Marbach&Riecken

doplňkové lokality trasy

- Bystřany, přádelna bavlny Bratři Grohmanové
- Mlýny-Hrob, přádelna Mitscherlich a spol.

Grafická část:

Mapa č. 2

Úvod

První písemné svědectví o lněném plátně v Čechách je z 10. století, kdy se plátěné šátky používaly jako platidlo. V 11. století se objevují technické novinky, usnadňující výrobu. S postupným rozvojem se začali výrobci plátna sdružovat do tkalcovských cechů, nejstarší vznikl v Brně v 1. polovině 14. století. V 16. století se české plátenictví stalo součástí mezinárodního obchodu. Velká konjunktura nastala v 70. letech 18. století, kdy výroba přecházela od manufakturní formy ke strojové. V 30. letech 19. století se objevují v českých zemích mechanické přádelny. Značný útlum výroby plátna nastal ve 30. letech 20. století, v době hospodářské krize. Plátenictví se již nikdy nedostalo na původní úroveň.

Podstatně starší je v českých zemích tradice zpracování vlny. Dle archeologických nálezů sahá do prehistorické doby – do 12. století př. n. l. První zpráva o vlnářské výrobě pochází z konce 13. století, kdy byla povolena výroba sukna řemeslníkům v Broumově, na počátku 14. století je doložena výroba v Brně. Soukenické cechy byly zakládány - obdobně jako tkalcovské – ve 14. století. Koncem 17. století vznikají první manufaktury na výrobu sukna.

Ve 2. polovině 18. století začíná výrazný vzestup Brna jako vlnářského centra. Vrcholu dosáhl tento vzestup v polovině 60. let 19. století, ale tato konjunktura skončila koncem let sedmdesátých. Koncem 19. století se začínají prosazovat velké závody s moderním vybavením v severních Čechách. Po vzniku Československa bylo 80 % vlnářského průmyslu Rakouska – Uherska na území nového státu, třetina z toho v Brně. Pokles výroby nastal v době krize ve 30. letech. Během 2. světové války byla výroba značně omezována, brněnské závody utrpěly značné škody rovněž bombardováním města.

Bavlnářství se u nás začalo rozvíjet až koncem 18. století. Na konci 18. století se objevují strojní přádelny bavlny, první byla ve Verneřovicích u Děčína. Postupně se z bavlnářství stává nejsilnější částí textilního průmyslu u nás, ve 30. letech 20. století pracovalo v bavlnářství 46% všech pracovníků v textilním průmyslu. Výroba se soustřeďovala na Liberecku, v okolí Semil, Tanvaldu a Ústí nad Orlicí. Tak jako ostatní druhy textilního průmyslu, tak i bavlnářství výrazně utrpělo ve 2. světové válce.

Výroba hedvábí byla několikrát neúspěšně zaváděna již od 16. století, kdy se o zřízení hedvábnických dílen pokoušel Albrecht z Valdštejna. Teprve v polovině 19. století vznikly hedvábnické manufaktury, např. v Rýmařově, Šumperku, Moravské Třebové. Odbyt výrobků v době hospodářské krize citelně poklesl.

Po 2. světové válce byly všechny dosud vyrábějící textilní továrny znárodněny a postupně slučovány do velkých národních podniků. Většina textilní výroby ale zanikla až v 90. letech 20. století.

KOTEVNÍ BOD TRASY TEXTILNÍ VÝROBA

Bílý Potok, přádelna Karl Bienert

BÍLÝ POTOK, PŘÁDELNA KARL BIENERT

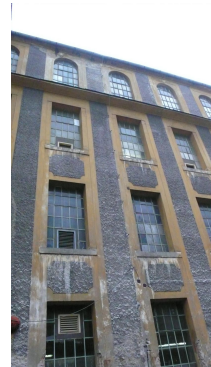
Název:	PŘÁDELNA K. BIENERT
Lokalita:	Bílý Potok, okres Liberec, kraj Liberecký
Památková ochrana:	Podán návrh na prohlášení
Letopočet vzniku:	1852
Stavebník, iniciátor:	Ignatz Lange

Na místě soutoku Smědě a Hájeného potoka vedle zájezdního hostince postavil v roce 1852 Ignatz Lange továrnu na výrobu příze, hostinec proměnil na byty pro zaměstnance a kanceláře. Od roku 1860 patřila továrna bratřím Cordellovým, později ji koupil Karl Bienert. V té době továrna byla přebudována podle plánů frýdlantského stavitele Josefa Niessera z roku 1882 jako třípodlažní zděná budova s dřevěnými stropy a v roce 1884 zde byla zřízena kotelná s kotli firmy Ringhofer a namísto vodního pohonu strojů, výroba byla převedena na parní.

V roce 1913 budova vyhořela, ale ještě téhož roku započala její obnova podle plánů žitavského architekta Heinricha Ziegera, který původní dřevěné stropy nahradil železobetonovými. Továrnu opatřil velkoplošnými průmyslovými okny a fasády provedl v kombinaci šedo-žluté. Ještě před požárem byly v roce 1907 vyměněny kotle, které vyrobila firma Maschinenebau-Actiengesellschaft, dříve Breitfeld-Daněk a namísto původního čtyřbokého komínu byl vybudován unikátní 44 m vysoký komín, opatřený na svém vrcholu vybočeným oválem odpovídajícím proudnicím větru.

V roce 1929 byly instalovány dvě Francisovy turbíny zn. Voight, odstraněné až po 2. světové válce. V objektu byl zřízen protipožární systém firmy Springler s mechanismem zajišťujícím jak okamžité spuštění vody do rozvodu v každém patře, tak i zvukový signál zvonu v přízemí. Zásoby vody byly umístěny ve věži přiléhající k objektu.

Karl Bienert junior řídil odpadovou přádelnu až do 30. let 20. století. Po roce 1948 se továrna stala součástí n. p. Fryba, později n. p. Bytex. V této době byl odstraněn parní stroj. V letech 1990–2001 zde působila Mykana a. s. V současné době soukromý vlastník usiluje o prohlášení objektu za kulturní památku a hodlá zde zřídit kulturně společenské centrum zabývající se především historií textilní výroby u nás. Příležitostně se zde konají kulturní akce a objekt bývá zpřístupněn návštěvníkům i po dohodě.

KLÍČOVÉ A DOPLŇKOVÉ LOKALITY TRASY

TEXTILNÍ VÝROBA

Klíčové lokality: popis v barvě černé

Doplňkové lokality: popis v barvě modré

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Přádelna Klášter
Lokalita:	Smržovka, okres Jablonec n .N.
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1895
Stavebník, iniciátor:	J. Priebisch

Přádelna v Dolní Smržovce byla postavena v letech 1895-1896 jako poslední v řadě výrobních textilních závodů původní firmy Johann Priebisch Erben. Pravděpodobným architektem přádelny byl stavitel Carl Daut z Jablonce, který podepisoval většinu písemných i výpočtových dokumentů vztahujících se ke stavbě přádelny. Hlavním objektem se stala monumentální etážovka s jedním suterénem a třemi nadzemními podlažími. Skeletovou vnitřní konstrukci tvořily litinové sloupy a betonové stropy s plochými klenbami. Na hlavní objekt opatřený dvojicí věží s rozměrnými schodišti a vodárenskou nádrží navazovala kotelna a barvírna. V blízkosti byla zřízena vila majitele. Velmi bohaté zdobení a architektonický vzhled odpovídající prosperitě firmy, která vybudovala ještě celou řadu dalších provozů ve Smržovce včetně dílen i unikátních budov překladiště bavlny, vynesly stavbě pojmenování "Kláster".

Vodou byla zásobována kotelna a vodojem ze dvou bazénů a rybníka. Firma čile obchodovala se svými výrobky nejen textilními, ale i sklářskými. V době 2. světové války zde byla zřízena válečná výroba samonaváděcích zařízení pro rakety V2 společností Fernseh G. m. b. H. Po roce 1945 byla obnovena původní výroba a byly instalovány nové textilní stroje Rocher (fa Hrdina) a závod zavedl výrobu tkanin pro nepromokavé pláště, syvky a podšívky. V roce 1972 byla přistavena v dalším, dvorním traktu nová barevna a ještě roce 1978 byly instalovány nové tkací stroje Sulzer. Výroba byla zastavena v roce 2002.

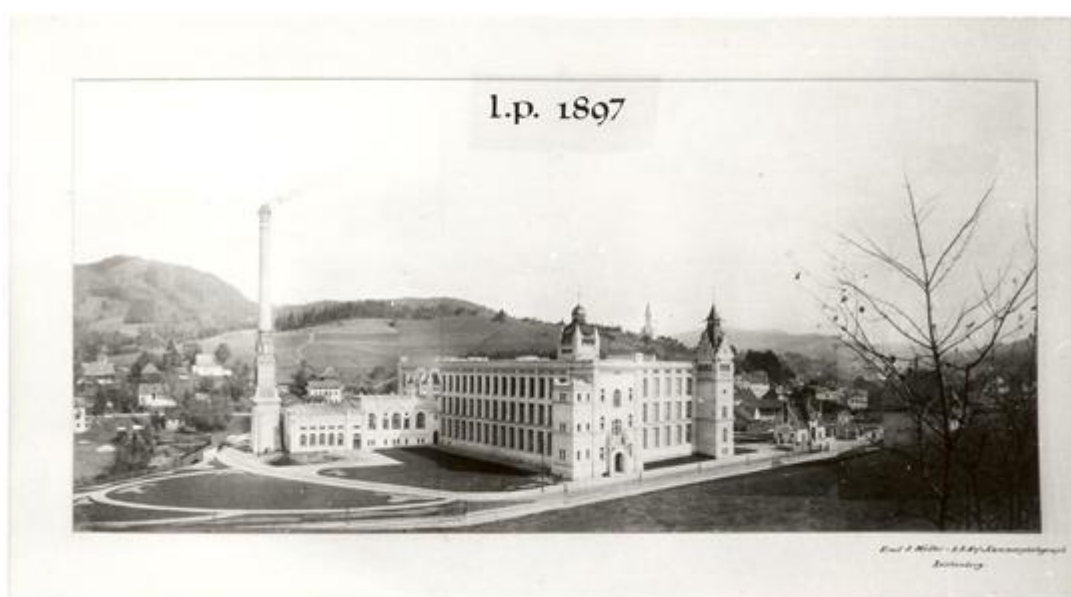

foto: www.smrzovka.cz

KRAJ LIBERECKÝ

Název:	Barevna a apretura
Lokalita:	Andělská Hora , obec Chrastava, okres Liberec
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1907
Stavebník, iniciátor:	Feigl&Widrich

Po nezbytných vodohospodářských úprava koryta Lužické Nisy nechala vídeňská firma Feigl & Widrich jako třetí ze svých provozoven na Liberecku vybudovat textilní továrnu na zušlechtění textilních surovin v letech 1905-1907. Výstavbu zadala liberecké stavební firmě Gustav Sachers a synové, kteří se svým vzorovým projektem získali čestné uznání na Liberecké průmyslové výstavě. Kromě areálu textilní továrny nechala firma Feigl & Widrich postavit podél Andělohorské ulice obytné domy. Základem provozu byly dva široké šestilodní sály barvírny, apretovny a valchovny osvětlené příčnými světlíky, spojené za sebou příčnou komunikační chodbou. Nad světlíky mezi sály vystupuje vodní nádrž, vynášená zděnými arkádami. Výrazným architektonickým ztvárněním správní budovy a elektrárny s kotelnou se areál řadí mezi naše nejvýraznější textilní objekty s jednotně řešeným secesním dekorem. Také provedení železobetonové konstrukce od firmy Eduarda Asta byly po dokončení publikovány coby ukázka progresivního řešení průmyslové stavby. Provoz zde byl ukončen v roce 1994. Nyní areál znovu ožívá jako vzorkovna francouzské firmy a budovy kotelny a bývalé elektrárny včetně impozantního dochovaného komína příležitostně slouží pro kulturní a společenské účely.

KRAJ STŘEDOČESKÝ

Název:	Přádelna Kvíček
Lokalita:	Slaný-Kvíček, okres Kladno
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1842
Stavebník, iniciátor:	Firma Sandtner

Nejstarší budova přádelny ve Slaném byla vybudována v roce 1842. Patřila firmě Sandtner. Se svými 7 patry byla dlouho nejvyšší stavbou ve městě. V roce 1874 továrnu koupila v exekuční dražbě firma Basch a de Liser z Havru. Na konci 19. století zaměstnávala přádelna asi 350 dělníků a vyráběla ročně přes milion liber bavlněné příze. Koncem roku 1900 přádelna do základů vyhořela. Z důvodů obecních omezení nemohl Honoré de Liser postavit novou továrnu na místě původní, proto koupil pozemky v nedaleké "Malé Kvíci". Projekt moderní, čtyřpodlažní přádelny vypracovala v březnu roku 1902 specializovaná curyšská firma Séquin & Knobel, která se řadila mezi významné projektanty textilek ve středoevropském prostoru. Realizaci provedl v následujícím roce slánský stavitel Václav Havránek. Přádelna je plochostropá a její patra jsou nesena ocelovou nýtovanou konstrukcí firmy Zimmerman. Komplex sestává z pěti částí s dominující schodišťovou věží s cimbuřím. V areálu se nachází také vila majitele, obklopená rozsáhlým parkem.

foto: www.turistika.cz

KRAJ STŘEDOČESKÝ

Název:	Textilka (nyní Jawa)
Lokalita:	Týnec nad Sázavou, okres Benešov
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1839
Stavebník, iniciátor:	J. Š. Wahle

Na místě bývalého mlýna nechala v roce 1839 postavit rodina obchodníka J. Š. Wahleho na svou dobu velmi výstavnou čtyřpatrovou budovu v duchu tehdejšího empírového slohu jednu z prvních textilních továren ve středních Čechách. Koncem 50. let, kdy nastal pokles výroby přešla továrna do rukou amsterodamské společnosti Böninger, Krammer and Copany. Zahraniční kapitál a moderní zařízení pomohlo překonat hospodářské potíže a prosperující továrnu koupila v roce 1882 firma V. Kuffler a K.Reichl. Oba společníci továrnu modernizují a přistavují kotelnu, barvírnu s moderním systémem čištění odpadních vod, dělnický dům a továrnu elektrifikují. Hlavní budova podlehla ničivému požáru v roce 1891.

Ve velmi krátkém čase došlo k výstavbě nového závodu, který již od roku 1895 expeduje do ciziny kvalitní barevné přize. Etážovou budovu přádelny dodnes dochované s vysokým pilastrovým řádem a segmentově zaklenutými okny byla postavena v roce 1907 podle plánů J.P. Manze. V době první světové války pro nedostatek surovin se výroba zaměřuje na výrobu pytloviny a motouzoviny z papíroviny. V roce 1920 koupil firmu největší bavlnářský koncern v Rakousku a pod značkou Textilní Mautnerovy závody a.s. Smíchov s akciemi Živnostenské banky vzniklo pak samostatné ředitelství v Praze. V době hospodářské krize na konci 20. let 20. století, kdy docházelo k hromadnému propouštění dělníků vyjednával obecní úřad se zbrojovkou Sellier a Bellot, která však výrobu zřídila v nedaleké Vlašimi. V roce 1937 se však nový zájemce našel. Byl to zbrojařský podnikatel F. Janeček, jehož cílem bylo vybudovat v Týnci velké průmyslové město po vzoru Baťova Zlína. V té době již stála jeho moderní slévárna šedé litiny a namísto plánované výroby šicích strojů se započalo v bývalé přádelně světoznámých motocyklů JAWA. Výroba dnes zastavena.

KRAJ JIHMORAVSKÝ

Název:	Textilka Essler
Lokalita:	Brno-Obřany, okres Brno
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1900, 1922
Stavebník, iniciátor:	E. E. Essler

Na místě středověkého mlýna vznikla přádelna již v polovině 19. století. V roce 1900 koupila přádelnu firma E. E. Essler, která se specializovala na výrobu mykaných přízí. V roce 1915 převzal továrnu od svého otce jeho syn Adolf Essler, který v roce 1922 vybudoval čtyřpodlažní přádelnu po konstrukční stránce jako železobetonový skelet s přílehlou věží vodojemu. V roce 1925 rozšířil a přistavěl tkalcovnu a úpravnu. Součástí areálu byla i starší vodní elektrárna s betonovým jezem, která zásobovala elektrickým proudem nejen vlastní továrnu, ale od roku 1917 rovněž veřejné osvětlení obce. Továrna byla střediskem hospodářského a technického rozvoje celého regionu. Po obsazení Československa Německem byla továrna konfiskována. V roce 1948 byla po dosazení nového ředitele textilka přejmenována na "Národní podnik Moravskoslezské vlnářské závody". Továrna ve druhé polovině 20. století několikrát změnila firemní název, textilní výroba zůstala přesto vždy zachována. Provoz továrny byl ukončen v roce 1992.

Název:	Vlněna
Lokalita:	Brno-Trnitá, okres Brno
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1876, přestavby 20. léta 20. století
Stavebník, iniciátor:	Hlavatsch&Isbary

Továrnu vlastnila kraslická firma Hlawatsch & Isbary od roku 1903. Zřídila zde tkalcovnu vzorků, barevnu a apreturu. V roce 1911 firma přikoupila také továrnu firmy Brüder Strakosch na Křenové ulici a oba areály propojila. Tehdy také proběhla rekonstrukce barevny podle projektu Bruno Bauera. V roce 1916 se firma Hlawatsch & Isbary stala spolu s firmou Franz Hoffmann v Krnově součástí A. G. Vereinigte Schafwollwarenfabriken (Sdružené továrny na vlněném zboží). Starší zástavba textilky je zachycena již na indikační skice z roku 1876, dochovaná podstatná část areálu pochází až z přestaveb z 20. a 30. let 20. století. Připravuje se rozsáhlá přestavba celého areálu, bude ponechána jen malá část objektů.

KRAJ JIHMORAVSKÝ

Název:	Přádelna Skene (Vlnatex, Lanatex)
Lokalita:	Alexovice, obec Ivančice, okres Brno
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1841
Stavebník, iniciátor:	Wilhelm Skene

Na místě dnešního areálu textilní továrny je písemně doložena starší papírna patřící Lichtenštejnům, v roce 1758, kdy ji zakoupil podnikatel J. Holub, který ji v roce 1841 prodal belgickému podnikateli Wilhelmu Skene. Skene v té době vlastnil v Brně krasobarevnu a získal oprávnění provozovat továrnu na vlněné zboží. Původní areál tvořený přizemními objekty byl několikrát přestavován, vznikla nová tkalcovna a další přidružené provozy. Výraznou dominantou areálu je v roce 1914 – 1916 vybudovaná přádelna s nárožní věží vodojemu. Firma vyráběla vlněné látky a také vojenská sukna. Po dobu 2. světové války pokračovala výroba pod názvem Moravská přádelna a tkalcovna v Alexovicích. Po válce pracovala továrna, dnes Lanatex a.s., pod názvem Moravskoslezské vlnářské závody n.p.

foto:www.kominari.cz

KRAJ VYSOČINA

Název:	Továrna V. S. Morwitz (Mosilana)
Lokalita:	Helenín, obec Jihlava, okres Jihlava
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1850
Stavebník, iniciátor:	V. S. Morwitz

Tovární areál vystavěný na pravém břehu Jihlavy na místě středověkého mlýna vybudoval v polovině 19. století brněnský obchodník s vlnou V.S. Morwitz. Pro neshody se stavebním úřadem záhy prodal továrnu firmě Löw & Schmal. Ta areál v dalších letech značně rozšířila. Firma v této době vlastnila řadu provozů nejen v Brně, ale ve Velké Bíteši, Dačicích a Beranově. V roce 1884 spojila továrnu v Heleníně a Beranově koněpřežnou železnicí. V té době se také výroba přeorientovala na anglické zboží – hladké vlněné látky. Tovární areál zahrnoval převážně etážové objekty kryté sedlovými střechami se dvěma později odstraněnými kotelnami včetně komínů. V blízkosti továrny bylo vybudováno 8 obytných úřednických domů, 30 dělnických domků a také 15 domků pro svobodné zaměstnance, v roce 1889 také čtyřtřídní obecná škola a roku 1889 poštovní a telegrafní úřad. Na jižní straně továrního areálu byla postavena vila majitele v romantizujícím novogotickém tvarosloví s bohatě členěnou hmotovou kompozicí a reliéfní výzdobou fasád. Po začlenění do n.p. Modeta v roce byly objekty využity jako pletářská střední škola, školní a internát.

foto:www.kr-vysocina.cz

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	Textilka Geipel&Jäger
Lokalita:	Aš, okres. Cheb
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1825
Stavebník, iniciátor:	Nicolaus Geipel

Továrnu založil Nicolaus Geipel již v roce 1825. Nejstarším dochovaným objektem z velmi rozlehlého a po částech budovaného výrobního závodu je dvojpodlažní budova s vnitřním dvorem, situovaná v přední části areálu. Byla postavena ve 40. letech 19. století. Dnes slouží především jako administrativní budova. Další výstavba pokračovala ve zhruba dvacetiletých cyklech. V roce 1860 se staví třípodlažní budova stavěná ještě klasicky jako zděná technologie bytových domů. Její fasáda je dosti prostá. Souběžně s ní přibyla v osmdesátých letech nejvyšší a nejvýraznější budova areálu vystavěná firmou Köhler a syn, pětipatrová přádelna s charakteristickým průmyslovým výrazem při použití kombinace cihelných záklenků nad okny a žlutě omítaných fasád. Tkalcovny se stavěly ve třech hlavních fázích jako přízemní haly se šedými sřechami podepřenými litinovými sloupy. Nejstarší dochované plány šedových střech tkalcovny jsou z fáze druhé z roku 1895. Nejnovější je tkalcovna postavená roku 1909 má už světlíky sedlové. Velký soubor výrobních budov umístěný v samotném centru města je částečně opraven a slouží k různým podnikatelským aktivitám.

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	Národopisné a textilní muzeum
Lokalita:	Aš, okres Cheb
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	
Stavebník, iniciátor:	

První mechanické přádelny bavlny vznikly v Aši na počátku 19. století. Na počátku 20. století se stalo město největším centrem textilní výroby v Čechách s řadou architektonicky výrazných továrních areálů. Většina továren dnes je mimo provoz. S historií textilní výroby, zejména rukavičkářské, seznamuje expozice v muzeu umístěném v domě podnikatele Ungra, kde se původně vyrábělo punčochové zboží.

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	Přádelna C.B.G. (VIBA a.s.)
Lokalita:	Hazlov, okres Cheb
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1901
Stavebník, iniciátor:	Firma C.B.G. a P. Klahr

Firmu CBG, která je dosud činná, založil již v roce 1799 v saském Werdau Carl Benjamin Göldner. Její pobočku v Hazlově spolu s Pavlem Klahrem založila firma v roce 1901. Monumentálně pojaté objekty vybudované z režného zdiva z ostře pálených cihel se svým ztvárněním vymykají běžnému stylu textilních továren. Dvě čtyřpodlažní budovy spojuje stejně vysoké křídlo, ke kterému bylo mezi válkami nové železobetonové. Po útlumu klasické textilní výroby v 90. letech 20. století vyrábí zde firma VIBA bezvřetenové příze různých materiálů.

KRAJ KARLOVARSKÝ

Název:	Přádelna Hellmann
Lokalita:	Sokolov, okres Sokolov
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1910
Stavebník, iniciátor:	F. Hellmann

Komplex bývalé přádelny F. Hellmanna se nachází na obdélném pozemku poblíž historického centra města. Byl vybudován ve dvou fázích – v první fázi, patrně v devadesátých letech devatenáctého století, vznikl zděný objekt situovaný v severní části pozemku poblíž železniční tratě. Ve druhé fázi, roku 1910, byla postavena moderní přístavba v jižní části pozemku s vnitřní železobetonovou konstrukcí systému Hennebique. Přístavbě dominuje vysoká sprinklerová věž korunovaná historizujícím cimbuřím a původně doplněná velkými okenními otvory v horní části. Bývalá přádelna P. Hellman je v současné době využívána jako prodejna koberců, sklady a administrativa. I když současná oprava setřela původní industriální charakter objektů ve hmotě, je dosud čitelné původní určení.

KRAJ KRÁLOVÉHRADECKÝ

Název:	Plátenická manufaktura
Lokalita:	Potštejn , okres Rychnov nad Kněžnou
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1754
Stavebník, iniciátor:	Jan Ludvík hrabě Chamaré

Plátenickou manufakturní výrobu připomíná v Potštejně celá městská čtvrť, která dodnes nese jméno Fabrika. Tkalci zprvu pracovali přímo ve svých domácnostech a výrobky prodávali prostřednictvím faktorů. Nejjemnější plátno se vyrábělo v manufakturní budově, kterou nechal postavit hrabě Chamaré v roce 1754. Zde také probíhal sběr plátna od výrobců v městečku. K manufaktuře tak patřili tkalci se svými stavy, bělidlo, valcha, mandl, barvírna, sklad a administrativní personál. Ředitelem podniku byl sám iniciátor Jan Ludvík hrabě Chamaré, nešlo však o jeho soukromý podnik, protože tuto iniciativu k pozvednutí hospodářství uvítala také rakouská panovnice Marie Terezie. Proto byli zaměstnanci manufaktury placeni státem. Odtud tedy i název "Císařská královská plátenická manufaktura". Průmyslové období je zastoupeno tovární halou s vodojemem z počátku 20. století v areálu firmy Diafrikt. Na konci 19. století, následkem tovární konkurence, postupně tkalcovské řemeslo v Potštejně zanikalo a manufakturní budovu přeměnili její majitelé manželé Rubešovi nejprve na obchod se smíšeným zbožím, později na hotel s hostinskou koncesí, který je v provozu i dnes.

foto: www.eurobeds.cz

KRAJ KRÁLOVÉHRADECKÝ

Název:	Texlen, Lena a. s.
Lokalita:	Mladé Buky, okres Trutnov
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1871
Stavebník, iniciátor:	J. Etrich

Původní přádelnu lnu firmy J. Koch a synové v roce 1871 odkoupila firma J. Etrich a synové z Horního Starého Města (Trutnov). V 80. letech 19. století byla přádelna lnu přeorientována na zpracování juty. V roce 1906 zde byla přádelna a skárna, tkalcovna, úpravna a výrobná pytlů.

Za 1. světové války byla pro nedostatek surovin zpracovávána také koudel nebo konopí, případně papírová příze. Za 2. světové války továrna pracovala pro válečné potřeby a zpracovávala sulfitový přádelní papír. Od roku 1946 byl znovu zpracováván len a byly vyráběny lněné dekorační tkaniny, šatovky, ubrusy, utěrky a kepry. Po znárodnění v roce 1945 byl závod začleněn nejprve do n. p. České lnářské závody se sídlem v Trutnově, v roce 1949 do n. p. Lenka a v roce 1958 zpět n. p. Texlen Trutnov jako závod 13. Dosud jsou zachovány dvě Peltonovy turbíny z roku 1914, k nimž je voda přiváděna z řeky Úpy podzemním náhonem o průměru asi 2 m a 800 m dlouhým. Ve strojovně jsou zachovány původní mramorové ovládací panely.

KRAJ KRÁLOVÉHRADECKÝ

Název:	Faltisova textilka
Lokalita:	Trutnov, okres Trutnov
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1857
Stavebník, iniciátor:	Johann Faltis

Objekty bývalé přádelny firmy Johann Faltis, c. k. zemská přádelna lnu se nacházejí v prostoru při ulici Horská mezi řekou Úpou a zaniklým Mlýnským náhonem. Přádelnu vystavěl v letech 1857-1859 významný obchodník s plátnem Johann Faltis. Areál byl tvořen dvěma podélnými zděnými etážovými budovami, krytými nízkými sedlovými střechami. Roku 1866 přádelna vyhořela, ale byla znovu obnovena. V letech 1889-1890 bylo zavedeno elektrické osvětlení. V roce 1897 byla továrna podruhé poškozena požárem. V roce 1917 se vyráběla také papírová příze, což bylo způsobeno nedostatkem surovin během 1. světové války. V průběhu 20. let 20. století prošla firma několika krizemi a v roce 1931 byla výroba zastavena a strojní zařízení rozprodáno. Za 2. světové války byla využívána firmou AEG. Likvidace firmy však nebyla dokončena ještě v roce 1945, zbylý majetek proto přešel pod národní správu. Přední budova přádelny byla přestavěna pro Krkonošskou výstavu, pořádanou v roce 1949, a poté po roce 1957 upravena na sídlo ONV a MNV. Tuto úpravu lze charakterizovat jako jednu z prvních konverzí u nás. Zbylá část areálu byla začleněna do n. p. Křížík, později ZPA (Závody průmyslové automatizace). Dnes slouží jedna z dochovaných budov k administrativním účelům a ve druhé ještě s charakteristickými prvky 19. století jako volně přístupná prodejna Delvity.

KRAJ KRÁLOVÉHRADECKÝ

Název:

Textilní muzeum

Lokalita:

Česká Skalice, okres Náchod

Památková ochrana:

Letopočet vzniku:

Stavebník, iniciátor:

Sbírkový jediného českého muzea specializovaného na historii textilní výroby představují vývoj textilnictví v České republice i v zahraničí. Expozice je věnována rukodělné i průmyslové textilní výrobě, tradicím bavlnářské výroby a historii textilních tiskáren ve východních Čechách. Součástí expozice je zařízení dílny modrotiskaře, vzorkaře a rytce tiskacích válců, provozuschopný tkalcovský stav, válcový tiskací stroj a další vybavení.

KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ

Název:	Larisch a synové
Lokalita:	Krnov, okres Bruntál
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1871
Stavebník, iniciátor:	Alois Larisch

Jedním z nejvýznamnějších krnovských soukenických podniků byla firma Alois Larisch a synové. Továrnu na sukna založili na místě demolovaných městských hradeb u mlýnského náhonu. Původní tovární objekt projektovaný v roce 1861 a signovaný stavitelem Latzelem dosud existuje. Je to třípodlažní zděná stavba na půdorysu T krytá valbovou střechou. Ve 2. a ve 3. patře byly pracovní sály. Kotelna a komín jsou doloženy v situačním plánu již z roku 1886. Dnešní stávající objekt kotelny pochází zřejmě až z let 1906-1907. Směrem k řece byly ve dvou etapách přistavěny přízemní sály se šedými střechami. Směrem k Vodní ulici byl areál uzavřen před rokem 1902 dostavbami tkalcovny a pomocných provozů. Průčelí areálu na Říčním okruhu bylo ukončeno ve 20. letech 20. století novostavbou přádelny a skladu – dvou samostatných objektů spojených v uličním průčelí jednotnou fasádou podle projektu Franze Ehrenbegera z roku 1922. Unikátem je dochovaná „dezignatura“ (připravuje se její zpřístupnění) vybavená ručními i mechanickými stavy, určenými ke vzorování látek, a také sbírkou dobových vzorníků. Po znárodnění byla firma začleněna do n. p. Karnola, po r. 1990 Karnola, a. s. V roce 2003 firma zanikla. Po částečné rekonstrukci se roku 2006 stala novým sídlem okresního archivu. Další části budou sloužit pro právě vznikající muzeum varhan a muzeum textilní výroby na Krnovsku.

KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ

Název:	Továrna na sukna Gabler
Lokalita:	Krnov, okres Bruntál
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1890, 1901
Stavebník, iniciátor:	Franz Gabler

Původní továrnu na sukna postavenou v 90. letech 19. století na pravém břehu Opavy zakoupila v roce 1901 firma Franze Gablera se záměrem zřídit zde továrnu na stuhy a prýmký. Z původních objektů, které se zachovaly při přestavbách v průběhu rozšiřování výroby, je nejvýznamnější stará tkalcovna dnes čtyřpatrový objekt při Textilní ulici, kterou doplňují drobné starší objekty. Z roku 1909 pochází pětipodlažní objekt prýmkárny. Zcela zásadním krokem v rozvoji areálu bylo vybudování tkalcovny prýmků podle projektu vídeňského architekta Bruno Bauera v roce 1912. Tato šestipodlažní budova se železobetonovou konstrukcí s výrazným vertikálním členěním a moderními průmyslovými okny v předposledním patře elipsovitě ukončenými se stala dominantou celého závodu. Areál po znárodnění byl spojen s firmou Chlupaczek a syn. V 80. letech 20. století byla vystavěna velkoprostorová hala barevny, úpravný a skladů. Dnes závod a. s. Pega. V současné době je výroba soustředěna na galanterní zboží.

KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ

Název:	Soubor textilních továren nad železniční stanicí
Lokalita:	Frýdek -Místek, okres Frýdek -Místek
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1871
Stavebník, iniciátor:	různí stavebníci

Lnářský a bavlnářský průmysl ve Frýdku a Místku byl rozptýlen v několika lokalitách: Alois Lemberger v Místku-Sviadnově (ulice Hálkova), Johann Elzer v Místku (Frýdlantská ulice), Alois Landsberger v Místku (ulice Na Příkopě a Příborská). Po napojení Frýdku na železniční síť v roce 1871 byla v blízkosti stanice vystavěna řada textilních podniků a výrazně ovlivnila podobu Frýdku: při ulici Nádražní monumentální budova přádelny firmy Alois Landsberger, na protější straně bělidlo a úpravna firmy Josef Munk a další menší závody, při ulici Staroměstské přádelna firmy Bratři Neumannové a tkalcovna firmy Josef Munk, na ulici Těšínské tkalcovna a úpravna Bratři Neumannové.

Textilní výroba pokračuje ve městě dodnes, je reprezentována podnikem Slezan.

Frýdeckomístecké textilky tvoří unikátní soubor staveb rozptýlených v obou částech města. Představují memento vzestupu obou měst. Stavby pocházející z konce 19. století jsou cenné především pro svou architekturu.

Textilka postavená Landsbergerem a bratry Neumanny, později Slezan
foto:cs.wikipedia.org

KRAJ OLOMOUCKÝ

Název:	Soubor textilních továren
Lokalita:	Šumperk, okres Šumperk
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	ve velkém časovém rozmezí
Stavebník, iniciátor:	různí stavebníci

Současná podoba města byla do významné míry formována rozvojem lnářského a hedvábnického průmyslu. Z hedvábnických podniků stojí za pozornost továrna S. Trebisch a syn (Lautnerova ulice), Felixe Reiterera synové (Lidická ulice, dnes Úřad práce) nebo V. Vinciguerra (Zábřežská, dnes Hedva).

Továrna Felixe Reiterera

KRAJ OLOMOUCKÝ

Název:	Manšestrová manufaktura
Lokalita:	Šumperk, okres Šumperk
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1785
Stavebník, iniciátor:	J. E. Klappenroth

Vedle podniků hraběte Valdštejna na Litvínovsku v Šumperku zakládá v letech 1785 – 86 vídeňský podnikatel J. E. Klappenroth jedinou svého druhu u nás - manufakturu na výrobu manšestru. Vedle ručního spřádání domácích surovin nakupovala firma přízi i z Liverpoolu. Na počátku 19. století sestrojil mechanik manufaktury E. Heinisch vlastní ruční spřádací stroje. V důsledku krize po Napoleonských válkách vyráběla manufaktura i lněná plátna. Výroba byla ukončena v roce 1828. I přes neutěšený stav se objekt řadí mezi nejstarší dochované reprezentanty textilní výroby u nás.

KRAJ OLOMOUCKÝ

Název:	Přádelny Oberleithner a spol.
Lokalita:	Hanušovice a Hanušovice-Holba, okres Šumperk
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1850
Stavebník, iniciátor:	Oberleithner a spol.

K největším přádelnám lnu na Šumpersku, budovaným v polovině 19. století, patřily přádelny v Hanušovicích a Holbě – monumentální a nezaměnitelné podélné etážové stavby, členěné převýšenými rizality se schodišti. Obě náležely šumperské firmě Oberleithner a spol. a dodávaly přízi její tkalcovně v Šumperku. V hanušovické přádelně je v provozu dvojitá Peltonova turbína z roku 1922. Přádelna v Hanušovicích slouží dosud původnímu účelu – je součástí podniku a. s. Nobeslen. Závod v Hanušovicích – Holbě je nyní výrobnou ložisek.

KRAJ PLZEŇSKÝ

Název:	Přádelna a muzeum
Lokalita:	Kdyně, okres Domažlice
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1678
Stavebník, iniciátor:	Lamingenové

V roce 1678 založili Lamingenové ve Kdyni textilní manufakturu, prokazatelně nejstarší v Čechách. Roku 1769 prodali Stadionové manufakturu vídeňskému obchodníkovi a bankéři Jakubu Matyáši Schmidtovi, který ji rozšířil a začal v ní vyrábět vlněné látky. Brzy poté pracovalo v manufaktuře už 200 lidí a dalších 1.400 domácích tkalců po kraji. V roce 1825 zaměstnávala přádelna na 500 lidí a přes 6.400 domácích tkalců. Roku 1853 je pokládána za největší továrnu na Plzeňsku. V roce 2007 byla část přádelen adaptována pro účely musea.

foto:www.rozhlas.cz

KRAJ VYSOČINA

Název:

Tírna lnu

Lokalita:

Jimramov, okres Žďár nad Sázavou

Památková ochrana:

kulturní památka

Letopočet vzniku:

1835

Stavebník, iniciátor:

Ojediněle dochovaný objekt s válcovou přístavbou tírny u staršího roubeného stavení je dnes již bez vnitřního zařízení. V nedalekých Jimramovských Pasekách byl roku 1835 vynalezen stroj na tření lnu. Ojedinělá tírna lnu slouží k soukromé rekreaci.

extranet.kr-vysocina.cz/obnova_kp/index.

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:	Přádelna bavlny, br. Grohmannové
Lokalita:	Bystřany, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1900
Stavebník, iniciátor:	Martin Grohmann

Carl Grohmann zavedl v roce 1834 ve Cvikově a r. 1846 v Lindavě barvení příze na červeno, původně výrobní tajemství saských barvířů. V roce 1866 pak jeho syn Martin Grohmann získal roku 1866 živnostenské povolení na provoz barevny v Bystřanech. V roce 1900-1901 postavili soukárnu a v době konjunktury textilní výroby zřídili přádelnu na zpracování egyptské bavlny. Projektantem výstavné přádelny v secesním stylu, jejíž patra jsou nesena moderní ocelovou nýtovanou konstrukcí od firmy Franz Zimmermann ze saského Werdau, byl v letech 1906–1907 teplický stavitel Johann David Ferber, který do roku 1910 provedl také přízemní šedový sál barevny a kotelnu se zdobným komínem. Textilní stroje dodala britská firma Dobson & Barlow, Bolton, Lancashire. V roce 1927 realizoval v Bystřanech dostavby místní stavitel Josef Punzel. Podnik byl znárodněn roku 1945 a v roce 1950 začleněn do podniku KORDA Horní Litvínov, poté dlouhou dobu sloužil Elektrotechnickým závodům Teplice. Po úpadku společnosti ETZ Bystřany budovy chátrají.

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:	Přádelna, Mitscherlich a spol.
Lokalita:	Mlýny, obec Hrob, okres Teplice
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1866, 1887
Stavebník, iniciátor:	Tschinkelové, Adolf a Robert Mitscherlichovi

Roku 1866 přestavěli Tschinkelové někdejší sklárnu na přádelnu lnu. V roce 1887 koupili přádelnu bratři Adolf a Robert Mitscherlichové se sídlem firmy v Teplicích, kteří pocházeli ze Saska. Na místě původní továrny vybudovali později do dnes dochovanou budovu dvou propojených přádelen s vnitřní ocelovou nýtovanou konstrukcí. Později byla továrna doplněna o spiklerovou věž. 24. dubna 1947 byla továrna jako první ve státě konfiskována - přímo K. Gottwaldem. Dnes zde postupně dochází k přestavbě na sklady.

foto:www.litvinov.sator.eu

KRAJ ÚSTECKÝ

Název:	Přádelna a tkalcovna bavlny Mahrbach&Riecken
Lokalita:	Šumná, obec Litvínov, okres Most
Památková ochrana:	kulturní památka
Letopočet vzniku:	1829
Stavebník, iniciátor:	Mahrbach&Riecken

Přádelna a tkalcovna bavlny Marbach & Riecken později Rico Gáza a. s. byla založena v roce 1829, kdy byly vybudovány první budovy. Rozšiřování závodu pokračovalo až do roku 1931.

Nejstarší etážová budova, podélný čtyřpodlažní trojtrakt, označovaný jako stará tkalcovna, byl patrně později přestavěn a jeho vnitřní sloupy a stropy nahrazeny ocelovou konstrukcí. Šedový sál tkalcovny byl postaven podle plánů stavitele Franze Nusky v roce 1894. Roku 1895 byl areál továrny přeložením silnice rozšířen směrem na západ a postavena menší z obou nových přádelen navržena pražským stavebním inženýrem Hansem Tagwerkerem. Lipští architekti Händel & Franke v květnu roku 1905 vyprojektovali na místě původní přádelny, která vyhořela, novou budovu, jejíž ocelovou nosnou konstrukci dodala pražská Rustonka. Obě stavby provedl litvínovský stavitel Nuska. Poměrně rozlehlý areál byl doplněn o ředitelskou vilu. Výroba byla ukončena v roce 2002. Dnes vlastní objekty soukromý vlastník a připravuje jejich konverzi pro různé aktivity včetně kulturních.

Část „C“

Baťovy závody a doprovodná výstavba

OBSAH ČÁSTI "C"

Úvod

Textová část:

Kotevní bod trasy

- Zlín

Klíčové lokality trasy

- **ZLÍNSKÝ KRAJ**
 - Otrokovice
 - Napajedla
- **KRAJ VYSOČINA**
 - Třebíč
- **JIHOČESKÝ KRAJ**
 - Sezimovo Ústí
- **STŘEDOČESKÝ KRAJ**
 - Zruč nad Sázavou

Grafická část zahrnuta do grafické části "B"

Úvod

Zpracování kůží jako součásti oděvů i pracovních pomůcek je známo již od pravěku. O technologii koželužství v této době neexistují spolehlivé informace. Z nálezů koňských postrojů, opasků, dalších součástí oděvů včetně obuvi a pracovních pomůcek lze odvodit rozvoj řemenářství bohatě se rozvíjející v období Slovanů. Pro prvotní zpracování kůží se k jejich změkčení používalo zvířecího tuku, jak dokládá ještě nedávno používané techniky u Eskymáckých národů. Ve starém Egyptě a Číně byly vydělávány kůže pomocí rostlinných třísel nebo kamence. Ke zpracování bylo užíváno i výtazků z dubové kůry. Původně řemeslník zpracovával kůži od prvotního vyčinění až do finálního výrobku, např. obuvi, štítů, sedel a jiných výrobků.

K dělení ruční výroby dochází na přelomu 14 a 15. století, kdy jedna skupina se zaobírá pouze úpravou kůží, kterou prodává dalším řemeslníkům (ševcům, sedlářům apod.). Pro koželuhy zpracovává tříslu také samostatná skupina řemeslníků. Až do 19. století byla výroba prováděna ručně a jednotlivé skupiny řemeslníků se sdružovali do cechu. Mnohde byl koželužský cech díky nehygienickým podmínkám výroby značně neoblíben a byly pro něj vyčleňovány v urbanizovaném středisku zvláštní místa.

První zlepšení výroby proběhlo v době francouzské revoluce, kdy bylo potřeba zvýšit výrobu. Základem urychlení bylo činění kůží prováděno v otočných sudech. I přes další pokrok v chemii (použití chromitých solí) v našich zemích prakticky převládalo ruční zpracování kůží až do konce 19. století.

Rychlý nástup zprůmyslnění výroby nastal na počátku 20. století. Ve třicátých letech 20. století zde bylo okolo 200 menších závodů. Později se kožedělný průmysl soustředil do několika lokalit. (V Čechách - Hradec Králové, Jaroměř, Týniště nad Orlicí, Litoměřice, Ústí nad Labem, na Moravě Brno, Znojmo, Ivančice, Třebíč). Nejvýznačnějším zpracovatelem kůží včetně výroby obuvi se stal podnik Tomáše Bati budovaný systematicky již od konce 19. století ve Zlíně. Vzhledem k unikátnosti tohoto komplexu i jeho expanze do dalších míst v tehdejší Československé republice se svou specifickou světově uznávanou urbanistickou skladbou průmyslového města v zeleni a výraznou moderní architekturou, která ovlivnila architektonický výraz na celé generace, byl vytipován na jeden z kotevních bodů tras ERIH.

KOTEVNÍ BOD TRASY BAŤOVY ZÁVODY A DOPROVODNÁ VÝSTAVBA

Zlín

MĚSTO ZLÍN

Název:	BAŤOVY ZÁVODY, RODINNÉ DOMY A OBČANSKÉ VYBAVENÍ
Lokalita:	Zlín, okres Zlín, kraj Zlínský
Památková ochrana:	Městská památková zóna
Letopočet vzniku:	1882
Stavebník, iniciátor:	Tomáš Baťa

Základem nejvýznamnějšího obuvnického závodu byl podnik - obuvnická dílna založený sourozenci Baťovými na Zlínském náměstí v roce 1894. K rozvoji výroby, vedle velmi výrazných organizačních schopností nejmladšího z bratrů Tomáše Bati, přispělo také zřízení železnice ve Zlíně v roce 1899, kdy se továrna cca se stovkou zaměstnanců přestěhovala k nádraží a kromě výroby kožené obuvi začala vyrábět i levnější plátěnou obuv.

Již na začátku 20. století na základě zkušeností ze zahraničních cest (Německo, USA) Tomáš Baťa velmi racionálně organizoval výrobu, jejíž základem se stala nová třípodlažní tovární budova vybudovaná ještě v duchu tradiční průmyslové architektury (cihelná fasáda se segmentovými záklenky nad průmyslovými okny). V této době započal i vývoz na mezinárodní trhy a byly postaveny první domky pro zaměstnance (1912 – 13). V roce 1911 – 14 nechal též podle projektu arch. Kotěry vybudovat svou vilu.

Válečná léta 1914 – 18 představovala pro továrnu nebývalý rozvoj, neboť sortiment se plně přizpůsobil válečné výrobě. V letech 1924 – 27 byla vybudována nová koželužna. V roce 1922, kdy vrcholila krize, přistoupil Baťa k jedinečnému řešení – snížil cenu svých bot na polovinu. Od roku 1923 se tak mohl závod zcela nově přetvářet. Z původních 3 budov (a přidružených provozů) čítal areál koncem roku 1927 na 30 nových staveb. Základním konceptem výstavby se stal projekt arch. Gahury „, Továrna v zahradách“. Základem se stala nově navržená typová konstrukce spočívající v použití železobetonové nosné konstrukce s cihelnými vyzdívkami a velkoplošnými průmyslovými okny. Na dlouhá léta se stal hlavním architektem V. Karfík.

Vedle průmyslové výstavby probíhala i sociální výstavba domků pro zaměstnance a další společenské stavby. Modernizace výroby spočívala nejen v dokonalém generelu areálu, ale i v inovaci strojů, které vyráběla vlastní strojírna vybudovaná v letech 1925 – 1937. Stejně tak firma měla i své stavební oddělení. Přibyla i další škála zaváděných výrobků – gumové výrobky, vlastní cihelna, tiskárna až po vybudování filmových ateliérů. Další inovací bylo zavádění vlastních firemních prodejen a správkáren.

Po roce 1930 se některé provozy přesunuly do Otrokovic. V téže době přejímá Baťa i některé zkrachovalé obuvnické a koželužské podniky v Třebíči. Proniká na trhy v celém světě. Dochází ke rozvoji průmyslové aglomerace Otrokovice- Napajedla - Zlín. Kromě letiště je vybudován i kanál sloužící k zásobování uhlím Otrokovice – Rohatec. Také přibýly další továrny založené ve Zruči nad Sázavou, v Sezimově Ústí a Třebíči.

Administrativní budova - Jednadvacítka, nyní krajský úřad

Administrativní budova - výtah (pojízdná pracovna)

Baťova vila

KLÍČOVÉ LOKALITY TRASY

KRAJ ZLÍNSKÝ

Název:	Baťov
Lokalita:	Otrokovice, okres Zlín
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1930
Stavebník, iniciátor:	Tomáš Baťa

Rozvoj podnikání Tomáše Bati založený na průkopnických myšlenkách spočívající nejen v inovaci výroby, ale také řešení sociálních otázek a vysoká efektivita práce ve zlínských závodech ve 20. letech 20. století, vedla k nebývalému rozmachu. Po ovládnutí železniční trati Otrokovice – Zlín – Vizovice v roce 1924 bylo logické situovat nové provozy právě do Otrokovic. S vybudováním komplexu, do kterého se zpočátku převedla koželužská výroba, se započalo v roce 1930 – 1931. Tato výstavba předznamenala vznik dalšího urbanistického celku průmyslové i sídelní aglomerace. Pro urbanizaci území mezi Zlínem a Otrokovicemi byly vytvořeny koncepce zástavby, na kterých pracoval arch. F.L. Gahura i světově uznávaný architekt L. Corbusier. Na významu získala aglomerace i přesunem mezinárodního letiště ze Zlína do Otrokovic. Na vybudování dalších provozů zejména gumárenských navázala i charakteristická zástavba typových rodinných domů, včetně ubytoven. K infrastruktuře města přibyly též školy, obchodní domy a společenská centra.. Za nejvýznačnější stavbu, kterou pokládal i za svou nejlepší realizaci, lze označit Společenský dům v Baťově – Otrokovicích z roku 1936 od architekta Vladimíra Karfíka, která dodnes slouží svému účelu.

Bat'uv kanál

Bat'uv kanál

KRAJ ZLÍNSKÝ

Název:	Fatra Napajedla
Lokalita:	Napajedla, okres Zlín
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1935
Stavebník, iniciátor:	Jan Antonín Baťa

Firma Tomáše Bati vědoma si dobré lokalizace města Napajedla projevila v době své konjunktury zájem o výstavbu jedné ze svých poboček. U městské rady z obav před znehodnocením životního prostředí neuspěla. Teprve v roce 1932 v důsledku hrozícího nástupu fašismu se podařilo zakoupit pozemky po bývalém cukrovaru, který byl v Napajedlech založen roku 1836, a získat souhlas s výstavbou gumárny a výroby plynových masek. První hala byla postavena v roce 1935. V roce 1936 už bylo realizováno 17 nových provozních objektů. V blízkosti přibýly dvě typické baťovské kolonie. Název továrny Fatra, který nese od roku 1935 je připisován záměru vyjádřit jednotu Čechů a Slováků v této pohnuté době. V době 2. světové války byl výrobní program přizpůsoben potřebám německého válečného hospodářství a po uzavření zájmové dohody s podnikem I.G.Farben spatřily světlo světa i první polyvinylchloridové výrobky tzv. PVC. V roce 1946 byl podnik zestátněn. Od roku 1990 je podnik stejného názvu akciovou společností, která produkuje celou škálu výrobků od izolačních materiálů, podlahových krytin až po umělé tenisové povrchy.

KRAJ VYSOČINA

Název:	Borovina (bývalé závody Budischowsky)
Lokalita:	Třebíč, okres Třebíč
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1842, 1936
Stavebník, iniciátor:	K. L. Budischowsky, T. Baťa, J. A. Baťa

Od roku 1842 byla budována manufaktura Karla Leopolda Budischowského v Borovině, která od roku 1847 dodávala obuv rakouské armádě, což umožnilo další rozvoj. V 80. letech byla výroba v Budischowského závodech modernizována. V této době byla výroba obuvi a koželužství nejdůležitějším výrobním odvětvím ve městě.

Ve 20. letech 20. století začala být vlivem Baťovy konkurence rentabilní výroba obuvi. Tomáš Baťa továrnu v Borovině odkoupil. Od roku 1936 byly v Borovině stavěny nové budovy Baťových závodů a nové domky dělnické čtvrti podle osvědčených zlínských stavebních modulů z architektonické dílny v té době již proslulých architektů Františka Gahury, Vladimíra Karfíka a Miroslava Lorence.

Do roku 2000 sídlil v prostorách bývalé Baťovy továrny závod BOPO a. s. specializující se na výrobu obuvi. Dnes je zde společnost Selva Shoes, která zaměstnala část bývalých zaměstnanců. Předpokládá se citlivá úprava celého areálu pro účely bydlení a občanského vybavení při zachování výrazného vzhledu funkcionalistické industriální architektury.

Větrný mlýn pro mletí kůry na výrobu třísla, součást továrny Budischowského

KRAJ JIHOČESKÝ

Název:	Sezimovo Ústí 2
Lokalita:	Sezimovo Ústí, okres Tábor
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1939
Stavebník, iniciátor:	T. Baťa, J. A. Baťa

Jednou z podnikatelských aktivit Tomáše Bati bylo zřízení pobočného závodu v Sezimově Ústí. Sezimovo Ústí 2 vzniklo na místě pozemků městského dvora (Velký Dvůr), kde se realizovala nejen výstavba nového závodu na obráběcí stroje, ale také bylo rozhodnuto zde vybudovat pro dělníky nové město. V roce 1939 bylo započato s výstavbou velkého strojírenského závodu MAS (Moravské akciové strojírny), nyní Kovosvit a.s. V jeho sousedství současně vyrostl nejen kulturní a zároveň obchodní dům (současný hotel), ale i moderní sídliště pro zaměstnance, charakterem podobné zástavbě ve Zlíně - tzv. Baťovské domky. Výroba obráběcích strojů ve společnosti MAS začala již roku 1939. Stroje sloužily převážně k pokrytí požadavků Baťova koncernu na výrobu obuvi, posléze se však začaly prodávat i mimo koncern a nakonec se exportní prodej stal klíčovou aktivitou společnosti MAS. Společnost, která má 70letou tradici ve výrobě a vývoji obráběcích strojů, pokračuje v tomto sortimentu dosud a je nositelem mnoha ocenění za technický přínos ve vývoji obráběcích strojů v České republice. Svým výrobním sortimentem se orientuje hlavně na subdodavatele pro automobilový, energetický, letecký a strojírenský průmysl.

KRAJ STŘEDOČESKÝ

Název:	Sezimovo Ústí 2
Lokalita:	Zruč nad Sázavou, okres Kutná Hora
Památková ochrana:	---
Letopočet vzniku:	1939
Stavebník, iniciátor:	, J. A. Baťa

Počátek 19. století ve znamení rychlého růstu průmyslové výroby přinášel nejen pokrok ve výrobě, ale do popředí se dostávaly také otázky sociální povahy. O ideální řešení nových průmyslových měst se snažila řada tzv. „utopistů „ (Owen, Fourier, Saint Simon), kteří vedení snahou o ideální propojení výroby s kvalitním bydlením, dali základ mnoha novátorským urbanistickým počínům. Na našem území se první velké urbanistické záměry projeví již v polovině 19. století zejména v racionálním konceptu nově vznikajících dělnických kolonií v Ostravě (Vítkovice, Přívoz). Zásady moderního urbanizmu ve 30. letech 20. století pod vedením špičkových architektů (F.L.Gahura, V. Karfik, J. Gočár, J. Voženílek) se plně uplatnily při výstavbě Baťova Zlína. Nejen důsledně dodržované pravidlo zelení odděleného továrního komplexu, zajištění kvalitního individuálního bydlení a sociálního zázemí, ale použití nových konstrukčních systémů (typizace a prefabrikace) a progresivních stavebních technologií (ocelové bednění) nemělo v takové šíři v Evropě obdobu.

S typickým baťovským skeletem (železobetonové rámové konstrukci s modulem 6,15 × 6,15m, sloupy kruhového průřezu vyzdívané režným cihelným zdivem) se setkáváme také ve Zručích nad Sázavou, kde byl v roce 1939 otevřen jeden ze tří pobočných obuvnických závodů (Sezimovo Ústí, Partyzánské) firmy Baťa. Nad továrním komplexem, vybudovaném v meandru řeky Sázavy odděleným železnicí a zeleným pásem byla navržena obytná čtvrť (realizovaná jen zčásti). Území ve svahu dělí na dvě části střední parková osa, na kterou navazují boční ulice s typovými domky. Výroba obuvi byla zastavena v 90. letech 20. století a dnes je tovární areál využíván jen zčásti. Méně známý Baťovský satelit si i po téměř 70 letech stále uchovává svoje vysoké architektonické i urbanistické kvality.

Zdroje:

Registr průmyslového dědictví ČVUT.

Karty ústředního seznamu NPÚ.

Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, LIBRI 2001-2004.

Programový projekt MK ČR *Přehled textilního průmyslu na Moravě, ve Slezsku a ve východních Čechách*, projekt PK00P04OPP018, řešitel Michaela Ryšková.

Kuča, K.: *Města v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2008.